m_educ_2026_107

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра практичної психології

Психологічні особливості ціннісних орієнтацій та самоставлення сучасної молоді

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:
студентка 2 курсу, 222 групи
Барарюк Надія Василівна
Керівник:
канд. психол. наук,
доц. Канівець Т. М.

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол №__ від «__»_____2025 р.
Зав. кафедри_____ доц. Радчук В.М.

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

Барарюк Н.В. ***Психологічні особливості ціннісних орієнтацій та самоставлення сучасної молоді*** – Кваліфікаційна робота.

У кваліфікаційній роботі досліджено психологічні особливості ціннісних орієнтацій і самоставлення сучасної молоді в умовах суспільних трансформацій. Проаналізовано теоретичні підходи до розуміння природи цінностей, їх ролі у формуванні мотивації, життєвих стратегій та особистісного розвитку молодої людини. Показано, що ціннісні орієнтації є динамічними, чутливими до соціальних викликів і визначають готовність молоді до самореалізації та громадянської активності. Емпіричне дослідження дозволило виявити специфіку ціннісних пріоритетів молодих людей, їх взаємозв'язок із самоставленням та особистісними характеристиками. У роботі використано комплекс психодіагностичних методик (М. Рокича, «Q-сортування», методика В. Століна та С. Пантелеєва та ін.), що дало змогу отримати узагальнену картину ціннісних тенденцій молодіжного середовища.

Ключові слова: сучасна молодь, ціннісні орієнтації, сім'я, суспільство, молоді люди.

ABSTRACT

Barariuk N. V. **Psychological features of value orientations and self-attitudes of modern youth** – Qualification work.

The qualification work investigated the psychological features of value orientations and self-attitude of modern youth in the context of social transformations. Theoretical approaches to understanding the nature of values, their role in shaping motivation, life strategies, and personal development in young people were analyzed. It has been shown that value orientations are dynamic, sensitive to social challenges, and determine the readiness of young people for self-realization and civic engagement. Empirical research allowed us to identify the specifics of value priorities of young people, their relationship with self-attitude and personal characteristics. The work used a complex of psychodiagnostic methods (M. Rokych, «Q-sorting», the method of V. Stolin and S. Panteleyev, etc.), which made it possible to obtain a generalized picture of value trends in the youth environment.

Keywords: modern youth, value orientations, family, society, young people.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Н.В. Барарюк

ЗМІСТ

ВСТУП……..4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИВЧЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ…….10

1.1. Формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді…..……..10

1.2. Вивчення ціннісних орієнтацій сучасної молоді закордонними та вітчизняними дослідниками……..…17

1.3. Соціально-психологічний розвиток сучасної молоді……..….24

1.4. Види ціннісних орієнтацій сучасної молоді та їх характеристика……31

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.……38

2.1. Характеристика методів та методик дослідження…….……38

2.1. Організація, аналіз та результати емпіричного дослідження…….39

ВИСНОВКИ……58

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА……61

ДОДАТКИ……70

ВСТУП

Актуальність обраної теми. Сучасний світ зазнає значних змін. Відбуваються не лише економічні та політичні трансформації, а й зміни у світогляді та ціннісних орієнтаціях людей. Те, що було важливим кілька десятиліть тому, неактуально на сучасному етапі розвитку суспільства.

Ціннісні орієнтації – це важливі елементи внутрішньої структури особистості, які закріплюються на основі життєвого досвіду та переживань індивіда [3].

Вивчення очікувань, потенціалу та орієнтації молоді є поширеною практикою в більшості країн. Молодіжні цінності справді мають трансформаційний характер**.** На відміну від більш стабільної системи цінностей дорослого суспільства, ціннісні орієнтації молоді є більш гнучкими, рухливими, відкритими до нових соціальних тенденцій. Молодь швидше реагує на зміни в культурі, технологіях, глобальних подіях, тому її цінності часто стають індикатором майбутніх зрушень у суспільстві.

У молоді формуються свої уявлення про ключові соціальні поняття – добро, справедливість, любов, дружба, солідарність, свобода, патріотизм. Ці уявлення можуть істотно відрізнятися від традиційних або усталених моделей, оскільки молоде покоління переосмислює їх через власний досвід, медіасередовище, соціальні взаємодії та глобальні тренди [1].

Саме тому важливо досліджувати: які цінності молодь вважає пріоритетними; як вона інтерпретує моральні та соціальні категорії; якою є динаміка цих уявлень – що посилюється, що втрачає значення, що трансформується. Розуміння цього дозволяє передбачити напрями суспільних змін і побачити, які саме ціннісні орієнтири стануть домінантними у майбутньому.

Сучасний розвиток українського суспільства характеризується глибокими трансформаційними процесами, зумовленими пошуком оптимальної траєкторії соціально-економічного, культурного та політичного

розвитку. Ці зміни супроводжуються переосмисленням цінностей, оскільки саме система ціннісних орієнтацій визначає спосіб життя людини, її мотивацію, вибір життєвих стратегій і, зрештою, сенс її існування [19].

Україна як незалежна держава, що відносно недавно стала на шлях самостійного формування нових суспільних орієнтирів, пов'язує значну частину своїх надій, розвитку та модернізаційних очікувань із молоддю. Саме молоде покоління виступає рушійною силою інновацій, носієм нових ідей, соціальної активності та здатності до швидкої адаптації у змінному світі.

У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження цінностей молоді – тих внутрішніх смислів, які визначають її поведінку, соціальні вибори, уявлення про добро, справедливість, свободу, патріотизм, взаємини та життєві пріоритети. Аналіз ціннісних орієнтацій молодих людей є одним із провідних напрямів наукових досліджень у психології, соціології та педагогіці, оскільки дає можливість зрозуміти не лише сучасний стан молодіжного середовища, а й потенційні вектори розвитку всього суспільства.

У сучасних юнаків і дівчат проблематика особливостей спрямованості і формування особистості стає все актуальнішою, оскільки молодь шукає шлях до кращого майбутнього, створює свій власний простір та намагається обрати цінності свого життя по-своєму [2].

Вивчення цінностей дослідниками з різних галузей: психології, філософії, педагогіки, політології, соціальної психології здійснювалося багатьма вченими, які не залишилися поза увагою у своїх працях і сьогодні: І.Бех, М.Головатий, Г.Дубчак , В. Козаков, М. Пірен, А.Ребер, М. Рокич., М. Савчин, П.Таланчук, В.Хмелько, Я. Щепанський і інші [1,2,3,6,8,14,17,28].

Ціннісна складова виступає системоутворюючим фактором у формуванні та реалізації державної молодіжної політики, оскільки саме цінності визначають пріоритети, поведінку та соціальну активність молодого

покоління. Ефективне визначення основ соціальних цінностей передбачає наявність чіткого уявлення про кінцевий результат – тобто про те, громадянина яких рис та світогляду прагне виховати держава, у якому суспільстві він має жити та які можливості це суспільство може забезпечити.

Формування ціннісних орієнтирів молоді тісно пов'язане з її очікуваннями, соціальними потребами та уявленнями про власне майбутнє. Тому вивчення молодіжних цінностей є ключовим для розробки адекватної та сучасної молодіжної політики – такої, що не нав'язує застарілі моделі, а відповідає реальним запитам молоді та сприяє розвитку відповідального, демократичного й активного громадянства [9].

Формування системи ціннісних орієнтацій молоді має набувати більш вираженого практично орієнтованого характеру, який ґрунтується на диверсифікації форм і методів роботи з молодим поколінням. Йдеться насамперед про виховання самостійної, відповідальної особистості, здатної брати на себе відповідальність за власне життя, долю країни та активну участь у громадському житті [12].

У контексті швидких соціальних трансформацій особливого значення набуває спрямованість державної молодіжної політики на розвиток у молоді потреби в саморозвитку, самореалізації, інтелектуальному, психологічному та творчому зростанні. Саме ці аспекти визначають здатність молодої людини адаптуватися до викликів сучасності й ефективно діяти в умовах постійних змін.

Важливо враховувати, що процес формування ціннісних орієнтацій молоді повинен бути невід'ємною складовою державотворення та суспільного розвитку. Залучення молоді до цих процесів не лише сприяє її соціальній інтеграції, а й забезпечує формування покоління, яке бере активну участь у побудові демократичного, стійкого та ефективного суспільства.

Особливості формування ціннісних орієнтацій та їх значення в житті особистості розглядали такі науковці: Н. Берегова, О. Гриньова, Л. Коберник, І. Кузницька, Т. Мазур, Н. Панчук, Т. Пироженко та інші [3, 5, 15, 22, 34].

Вчені зазначають, що ціннісні орієнтації можуть формуватися протягом усього життя особистості та мають велике значення в процесі її соціалізації.

Аналіз наукової літератури дозволяє виявити кілька факторів, що підвищують ціннісні орієнтації молоді: психологічні аспекти, що характеризують стресові реакції, формуючи психологічні характеристики у молоді; економічні та політичні аспекти, що включають різні причини змін ціннісних особливостей сучасних молодих людей про соціально-економічну і політичну справедливість маючи свої власні уявлення.

Вивчаючи літературу, можна визначити основні напрямки розуміння людського проживання. Це є результатом вивчення складних соціально-психологічних процесів, які виникають у результаті взаємодії між особистостями та впливу орієнтаційних факторів. Такі процеси визначають межі самореалізації**,** сприяють формуванню життєвих цілей та визначають пріоритети особистості відповідно до її цінностей, що, у свою чергу, відображається у планах і стратегічних намірах індивіда [24].

Майбутнє кожної людини та перспективи розвитку суспільства значною мірою залежать від внутрішніх орієнтирів, якими керується кожен індивід. Тому особливо важливо аналізувати цінності, прийняті молоддю, на основі яких формується майбутнє суспільства. Не менш значущим є збереження психічного, психологічного, емоційного та фізичного здоров’я молодого покоління, оскільки воно має вирішальне значення для розвитку суспільства в цілому.

В умовах демографічної кризи для держави набуває особливої актуальності завдання підтримки молоді та забезпечення її психічного та психологічного благополуччя. Вивчення психологічного здоров’я підростаючого покоління населення України залишається надзвичайно важливим і актуальним, оскільки воно впливає не лише на розвиток особистості, а й на формування соціально стійкого, активного та відповідального громадянського середовища [16].

Відомі вчених вітчизняних та зарубіжних досліджень присвятили багато праць питанню ціннісних орієнтацій, зокрема: Л. Виготський, Т. Титаренко, М. Боширевський, О. Злобін, О. Столярчук, Н. Панчук, В. Гринькова, В. Панко та інших фахівців з цієї проблеми [3,4,13,26,41]. Вони детально досліджували питання цінностей і їх особливе значення у житті людей і їх ціннісні орієнтації. Однак, актуальною і в даний час тема ця для молоді залишається важливою, оскільки на цьому віковому етапі відбувається важливе переосмислення цінностей життя, смислів, що формують людське життя, та орієнтацій молоді на спрямування особистості.

Об'єкт дослідження – ціннісні орієнтації молодих людей.

Предмет дослідження – психологічні особливості ціннісних орієнтацій та самоставлення сучасної молоді.

Мета роботи – виявити та проаналізувати психологічні особливості ціннісних орієнтацій і самоставлення молодих людей, а також визначити їх прояви та взаємозв'язки.

Завдання дослідження:

1. Опрацювати психологічні джерела з досліджуваної проблематики.
2. Проаналізувати сучасні підходи ціннісних орієнтацій та їх особливостей.
3. Визначити специфіку ціннісних орієнтацій молодих людей.
4. Здійснити емпіричне дослідження та підсумувати результати ціннісних орієнтацій молодих людей.

Гіпотеза – ціннісні орієнтації молодих людей обумовлені особливостями культурними, комунікативними, психологічними особливостями та самоставленнями.

У процесі дослідження використовувалися наступні соціально-психологічні **методи:** бесіда, спостереження, інтерв'ю, експеримент, тестування, методи математичної статистики, теоретичний аналіз.

Для вивчення ціннісних орієнтацій молодих людей використано такі психодіагностичні методики.

1. Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича.

2. Методика на виявлення сформованості духовних цінностей сучасної молоді «Здійснення бажань».

3. Методика «Q-сортування».

4. Методика «Як я ставлюсь до самого себе?» В. В. Століна, С. Р. Пантелеєва.

Структура роботи: складається зі вступу, двох розділів теоретичного та практичного значення, параграфів до них, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИВЧЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

1.1. Формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді

Однією з важливих задач у діяльності психологів та педагогів є забезпечення всебічного та гармонійного формування ціннісних орієнтацій у молоді. Для досягнення цього необхідно створювати сприятливе середовище, яке стимулювало б розвиток як ціннісних, так і мотиваційних компонентів особистості за допомогою спеціально розроблених методів та організаційних заходів [32].

Модель формування ціннісних орієнтацій молодих людей ґрунтується на низці теоретичних принципів, серед яких ключовими є:

- особистісно-орієнтований підхід до освітнього процесу, що передбачає врахування індивідуальних особливостей та потреб кожного учня;
- формування ментального простору особистості, який забезпечує розвиток когнітивних, емоційних та ціннісних структур;

Запровадження таких підходів дозволяє не лише сприяти гармонійному розвитку особистості, а й формувати соціально активного, відповідального та морально-стійкого громадянина, здатного ефективно діяти в умовах сучасного соціального середовища.

Молодий вік вважається періодом активного становлення моральних принципів, формування ціннісних орієнтацій та набуття ключових соціальних і життєвих навичок. На цьому етапі та у цей період оточення та соціальне середовище мають найсильніший вплив на розвиток особистісних якостей, серед яких особливе значення має ціннісна орієнтація молоді. Вона визначає подальшу траєкторію життя, допомагає пріоритизувати життєві цілі та відкриває нові перспективи для розвитку молодої людини. Саме тому надзвичайно важливо, щоб соціальне та освітнє середовище сприяло

гармонійному формуванню ціннісних орієнтацій і особистісної самосвідомості.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій у вітчизняній психології щодо вивчення спрямованості особистості та ціннісних орієнтацій молоді дозволяє виділити кілька основних напрямків. До них належать: теорія потреб і мотивів (С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, Л. Божович, Ю. Орлов); теорія значущості (Н. Добринін); теорія ставлення (Д. Узнадзе); теорія відносин особистості (В. Мясищев, Б. Ломов) та інші [7,15,48,52].

Спрямованість особистості, її якісні характеристики та рівень сформованості виступають основою психологічної стійкості та психологічної культури, а також визначають вектор розвитку й саморозвитку індивіда. Вивчення цих аспектів є ключовим для розуміння, яким чином формується ціннісна система молодої людини та як вона впливає на соціальну активність, адаптацію до змін та реалізацію життєвого потенціалу.

Цінності – це явища, принципи, події тощо, що є значущими для особистості . Ціннісні орієнтації особистості формують систему її ціннісних пріоритетів, тобто сукупність найважливіших якостей внутрішньої структури особистості, які мають для неї особливе значення. Вони виступають своєрідною віссю свідомості та поведінки, що визначає спрямованість дій і рішень індивіда, а також безпосередньо впливає на його розвиток, самовизначення та соціальну адаптацію [25].

Ціннісні орієнтації особистості є важливим елементом вивчення структури особистості людини. Існує велика кількість підходів до тлумачення поняття «ціннісні орієнтації особистості». Для розуміння сутності цього поняття доцільно звернутися до визначення таких складових поняття, як «цінність» та «орієнтація» [19].

Дослідник Ю. Шайгородський зазначає, що окремі предмети, явища та події, які виступають цінностями і мають важливе значення для людини, є тими, що несуть життєво необхідне для особистості. Вони формують основу

особистісних пріоритетів, визначають ставлення індивіда до світу та впливають на його поведінкові й моральні орієнтири.

Цінності можуть бути для особистості досить вагомими та утворювати систему ціннісних орієнтацій особистості.

Т. Піроженко, у свою чергу, зазначає, що цінність є родовим поняттям, яке об’єднує безліч конкретних понять конкретних цінностей, а як родове поняття визначається через абстрактну цінність. До ціннісної сфери, за його визначенням, входять такі елементи:

1) духовні прагнення;

2) ідеали;

3) принципи;

4) моральні норми [26].

Ціннісні орієнтації сучасної молоді – це сукупність цінностей, що визначають її життєвий напрямок, зокрема сімейне щастя, здоров'я та кар'єрний успіх. Ціннісні орієнтації молоді балансують між матеріалістичними та постматеріалістичними цінностями, що проявляється у підвищеній увазі до свого майбутнього, вибору професії, а також у зростанні громадянської активності та інтересу до соціально-політичних подій [46]. До основних аспектів ціннісних орієнтацій належать наступні:

• сімейні цінності: наявність сімейного щастя є одним з головних пріоритетів для сучасної молоді;

• кар'єра та самореалізація: реалізація власного потенціалу, знання та навички знаходять своє застосування у професійній діяльності, що важливо для відчуття щасливого життя;

• здоров'я: це важлива ключова цінність, яка займає високе місце в життєвих пріоритетах молоді;

• матеріалістичні та постматеріалістичні цінності: молодь демонструє баланс між прагненням до матеріальних благ та бажанням досягти самореалізації, особистісного зростання та участі у суспільному житті;

• громадянська активність: зростає інтерес молоді до суспільно-політичних подій, що проявляється у виборі майбутньої професії та участі у виборах;

• технологічність; важливою рисою сучасного покоління є технологічність, оскільки молодь виросла у світі з гаджетами і вже не помічає, як не може орієнтуватися в сучасному світі без них [27].

Існують основні ціннісні орієнтації молоді, які формуються у контексті конкретних життєвих обставин, часу та кризових ситуацій. На формування цих орієнтацій впливає низка факторів, включно з соціальним середовищем, культурними нормами, родинними цінностями та особистісним досвідом. Вивчення причин їх формування дозволяє також оцінити можливі наслідки різних впливів на розвиток особистості та визначити напрями підтримки молоді у процесі соціалізації та самореалізації.

Ціннісні орієнтації молоді розглядаються багатьма вченими в мотивації освітньої діяльності сучасної молоді в найрізноманітніших умовах, і особливо у воєнний час.

Поняття особистісної орієнтації є досить глобальним і включає низку базових компонентів та новоутворень підліткового віку, таких як власний світогляд, моральне та професійне самовизначення, особистісне самоствердження. Особистісна орієнтація впливає майже на всі сфери життя індивіда, зокрема економічну, соціальну, духовну та політичну, визначаючи напрямки розвитку особистості та її взаємодії із суспільством.

Немає єдиного підходу до розуміння сутності поняття спрямованості особистості, оскільки воно визначається та тлумачиться по-різному. в наш час проблема формування спрямованості особистості є досить актуальною.

Підлітковий вік є особливо вразливим періодом у формуванні ціннісних орієнтацій як стабільної особистісної характеристики, що безпосередньо впливає на світогляд учнів та їхні взаємини з оточенням. Саме в цей час закладається здатність об’єктивно оцінювати себе та навколишній

світ, що має ключове значення для формування закономірностей, які згодом визначатимуть життєву позицію дорослої людини [39].

Підлітковий вік є етапом формування самосвідомості та власного світогляду, періодом прийняття відповідальних рішень і становлення близьких міжособистісних стосунків, коли цінності дружби та кохання часто набувають першочергового значення. Формування особистісних цінностей та їхньої ієрархії у цей період є надзвичайно важливим, оскільки воно визначає ставлення індивіда до навколишнього світу, поведінку в суспільстві та формує внутрішні орієнтири, які надалі спрямовуватимуть його діяльність та життєві вибори.

Цінність розглядається по-різному в наукових працях. Так, у роботах А. Маслоу та Л. Жиліної цінність трактується як об’єкт, що має певну користь і здатен задовольнити конкретні потреби. У дослідженнях Е. Фромма, Р. Лотце та Ю. Шрейдера цінність розглядається як ідеал, до якого прагне людина. У той же час О. Краєва та Л. Орбан-Лембрік трактують цінність як норму, якої необхідно дотримуватися. Разом ці підходи демонструють різні аспекти та функції цінностей у житті людини [15, 34, 42, 56, 62].

Система ціннісних орієнтацій виступає регулятором особистісного розвитку та визначає норми і правила поведінки індивіда. Аналізуючи цінності особистості, неможливо обійти увагою саме ціннісні орієнтації, які охоплюють соціальні, економічні, політичні, моральні, релігійні, естетичні, пізнавальні, онтологічні та ідеологічні принципи оцінювання суб’єктом навколишньої дійсності, її окремих аспектів, сфер та об’єктів. Ці принципи формують змістовну сторону орієнтації особистості та визначають її поведінкові й моральні пріоритети.

Ціннісні орієнтації є динамічним феноменом, оскільки кожне нове покоління сприймає цінності попередніх крізь призму власного досвіду та додає до них власні. На цей процес безпосередньо впливають зміни в

економічній, культурній, психологічній та політичній сферах, що зумовлює особливості формування ціннісних орієнтацій у кожному поколінні.

Ціннісні орієнтації, згідно з результатами досліджень, проведених шляхом опитувань юнаків та дівчат, мають свої показники та є важливими на будь-якому етапі життя. Наприклад, у 60-х роках 20 століття освіта, сім'я, кохання та здоров'я були головними для молоді, а власне благополуччя не було дуже популярним серед молоді. Якщо у 1980-х роках на перший план серед цінностей молоді виходили професійне зростання, матеріальне благополуччя та соціальне визнання, то цінності творчості, самоствердження та соціальної користі займали значно менше місце у системі ціннісних орієнтацій. Порівняно з опитуваннями 2000-х років, сучасна молодь надає перевагу особистим пріоритетам, таким як сім’я, друзі, умови життя, робота та власне здоров’я. Ця тенденція свідчить про зміни у ціннісних орієнтаціях молоді, що відзначаються явною орієнтацією на індивідуалізм [70].

Процеси переосмислення життя мають найбільший вплив на формування особистості молодого покоління, зокрема юнаків та дівчат, чиї особистісні якості ще не завершені. Вивчення ціннісних орієнтацій у молоді потребує поступового та обдуманого підходу. Молоді люди прагнуть мати активну життєву позицію, стабільні принципи, сформовані на основі власних знань та досвіду, а також визначати власні пріоритети, що стає важливим фактором їхнього розвитку та самореалізації. Потреба та турбота про себе активно впливає на стан здоров'я, що є дуже важливою цінністю для молоді, а також впливає на щастя в подальшому житті.

Для молоді велике значення мають контакти та наявність вірних і добрих друзів, які допомагають активно діяти в житті. Найбільш виражені ціннісні орієнтації в молоді також спрямовані на інтимне та особисте спілкування та самореалізацію у сферах життя різого рівня, чи в дівчат, чи в хлопців.

Взаємодія з іншими людьми для молоді сьогодні суттєво відрізняється, оскільки у них знизився рівень довіри, але молодь має свій індивідуальний підхід до тих, хто, на її думку, заслуговує на бажання взаємодії [63].

На етапі молодості важливими цінностями є ті, що забезпечують гармонійний розвиток, це цінності, що несуть матеріальну далекоглядність, забезпечені любов'ю, спокоєм та творчістю майже у всіх сферах життя. Молодь добре усвідомлює, що, обираючи цінності відповідно до часу, вона думає про щасливе сімейне життя, щастя оточуючих людей, створює впевненість у власних діях. Тож, вона пам'ятає про чуйність, ввічливість, чесність і не забуває про чистоту.

Для молоді значну роль відіграє цінність альтруїзму, яка свідчить про формування соціально значущих якостей особистості. Вона впливає на рівень розвитку моральних вимог та виступає інструментом цінностей, що формують сміливість, здатність відстоювати власні погляди та активну життєву позицію, що є важливим чинником розвитку особистості в майбутньому [18].

Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що будь-яка цінність, обрана молоддю, є невід'ємною частиною їхнього життя та суттєво впливає на формування потреб, бажань та рівнів саморозвитку у молодого покоління.

1.2. Вивчення ціннісних орієнтацій сучасної молоді закордонними та вітчизняними дослідниками

Становище та активність молоді в суспільстві є умовою його виживання та розвитку. Одним із ключових завдань сучасних досліджень є з'ясування того, які цінності приймає та відкидає сучасна молодь, а також як вони поєднуються з цінностями попередніх поколінь, що довгий час домінували у суспільстві. Це є однією з головних проблем сучасної молоді.

Соціальні процеси в українському суспільстві призвели до розшарування молодіжного середовища на тих, хто швидко відмовляється від традиційних цінностей і починає діяти та мислити по-новому, та тих, хто адаптується до змін повільніше. Молодіжне середовище, таким чином, стає своєрідною лабораторією, де формуються і перевіряються нові цінності, міжособистісні стосунки, моделі поведінки, культурні норми та соціальні патерни [11].

В умовах сучасного українського суспільства цінності виступають найвищими принципами, які забезпечують гармонію як у малих соціальних групах, так і в суспільстві загалом. При застосуванні соціально-психологічного підходу основою аналізу ціннісних орієнтацій є розуміння сутності особистості як похідної соціальних відносин. Цей напрямок досліджень розробляли такі вітчизняні психологи, як К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Б. Круглов, О. Леонтьєв, Б. Ломов, С. Рубінштейн, К. Шорохов та інші [5,14,24,28,43, 56, 62].

У загальнопсихологічному підході досліджуються взаємозв'язки ціннісних орієнтацій із проблемами мотивації, самоактуалізації, задоволення та активності особистості, що аналізували В. Асєєв, В. Бакіров, Ю. Забродін, А. Маслоу та інші. Підкреслюється, що цінності відображають спрямованість особистості і насамперед проявляються в мотивах її діяльності, як зазначали Г. Болл, Б. Додонов та інші [1,4,16,64].

Незважаючи на різницю між психологічними підходами, цінності та ціннісні орієнтації розглядаються як важливі складові структури особистості, які формуються в процесі соціалізації та визначають спрямованість регулювання діяльності та поведінки.

Ціннісні орієнтації є науковим поняттям, що застосовується у різних галузях соціальних наук. У зв'язку з цим цінності, ціннісні установки та орієнтації досліджуються і вимірюються за різними методиками залежно від конкретного наукового підходу.

У психології основна увага зосереджується на тому, як індивід мислить, розуміє та інтерпретує власні дії, тоді як у соціології цінності частіше вивчаються через призму групової приналежності – культурно ї, економічної, національної або вікової когорти.

Велику увагу дослідженню ціннісних орієнтацій молоді приділяють вітчизняні психологи та соціологи, серед яких О. Молчанова, Л. Сокурянська, О. Кислова, М. Пірен, О. Цилюрик, Н. Левковська. Їхні роботи здебільшого зосереджені на визначенні ролі соціальних інститутів у формуванні життєвих цінностей сучасної молоді або розглядають окремі групи молоді в контексті їхньої культурної, професійної та соціальної ідентифікації [8, 29, 45].

Аналізом та вивченням ціннісних орієнтацій молоді займалися такі зарубіжні науковці, як Е. Шпрангер, В. Скребець, Е. Помиткін, Е. Научитель, Т. Бутківська, О. Вишневський, П. Ігнатенко, В. Струманський, І. Булах, Г. Ващенко, М. Савчин, Н. Пов'якель, Т. Яценко. Свої дослідження в цій сфері провели також і вітчизняні психологи: І. Бех, М. Боришевський, Б. Братусь, Ф. Василюк, В. Водзінська, Є. Волков, І. Дубровіна та інші [64,32,51,5].

Одним із соціологічних досліджень ціннісних орієнтацій є робота Мелвіна Л. Кона та його колег, у якій вони досліджували взаємозв'язок між соціальним класом індивіда та його ціннісними орієнтаціями. Перший етап дослідження, проведений на вибірці понад 3 тисячі жителів США, показав,

що соціальна стратифікація є одним із ключових чинників формування цінностей і орієнтацій особистості [26].

Ціннісні орієнтації, поряд із тим, що вони є наслідком життєвого досвіду та конкретних життєвих ситуацій, формуються також під впливом різних джерел страждань і задоволень під час соціалізації. Це призводить до того, що люди по-різному бачать світ і по-різному розуміють бажане та свої прагнення. За словами Кона, «цінності є лакмусовим папірцем між поведінкою людини та її класовим становищем. Чим вище становище індивіда в соціально-стратифікаційній системі, тим більшу роль він відводить незалежності; чим нижче становище, тим більше він цінує відповідність зовнішньому авторитету» [29].

Ще один аспект, який зацікавив американського дослідника Мелвіна Л. Кона, полягає в тому, чи впливають соціально-структурні умови на індивіда під час його соціалізації, або ж це визначає ціннісні орієнтації на все життя. Дослідження підтвердило, що вторинна соціалізація, зокрема освітній процес, суттєво впливає на формування ціннісних орієнтацій молоді.

Рівень освіти та професійна спеціалізація безпосередньо впливають на сферу професійної діяльності та умови праці, що сьогодні слугує показником соціальної стратифікації. Соціальна стратифікація, впливаючи на умови та якість життя, формує особистісні орієнтації індивіда.

Мелвін Кон також підкреслював, що по-перше, цінності, які батьки прагнуть прищепити своїм дітям, часто відображають ті цінності, досягнення яких вони вважають складними, а по-друге, існують відмінності між цінностями, що передаються батьками робітничого та середнього класу.

Дослідження Пола Амато виявило, хоч і незначну, але помітну різницю у психологічній адаптації та здоров'ї підлітків, які виховувалися у повних та неповних сім'ях. Подібні висновки підтвердили дослідження Фегана та Ректора («Наслідки розлучення в Америці»), а також Сторксена, Ройсамби, Холмана та Тамбса «Адаптація та формування підлітків: наслідки розлучення батьків та стрес» [44].

Гендерні відмінності проявлялися у способах, якими дівчата та хлопці реагували на розлучення батьків: хлопці частіше демонстрували агресивну поведінку, тоді як дівчата виявляли підвищене почуття провини та замкнутість.

Якщо звернутися до психологічного аспекту вивчення цінностей, де основна увага приділяється мисленню індивіда, а не його діям, Д. Макклелланд виділив три ключові мотиви діяльності:

- потреба у владі;
- потреба в успіху, спрямована на досягнення особистих цілей;
- потреба в приналежності.
- • потреба в добрих дружніх стосунках, близькості, взаєморозумінні (Гуров І, Сукманов А.) [27].

Щодо сутності поняття «орієнтація», Ю. Шайгородський характеризує її як спрямованість, що характеризує взаємозв'язок між особистістю та середовищем. Орієнтації здатні відображати особливості сприйняття, рефлексії та характер ставлення до предметів і явищ навколишнього світу.

Ю. Шайгородський вказує, що за допомогою орієнтацій людина обирає для себе значущі предмети, явища та життєві події [63].

О. Жирун вказує, що ціннісна орієнтація – це «напрямок, мета особистості, механізм індивідуальних взаємовідносин. Вона контролюється когнітивними процесами, рефлексією особистості, а також є важливим психологічним фактором та ознакою соціалізації особистості. Водночас цінність є важливою основою для консолідації групи. Це важливе психологічне явище суспільства. Під час трансформації суспільства змінюються не лише соціальні структури, а й особистісна та соціальна ціннісна орієнтація. Саме тому цінності та ціннісні орієнтації виступають важливим соціально-психологічним індикатором соціальних змін [65].

С. Матяж визначає ціннісні орієнтації як «важливі складові внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда

та всією сукупністю його переживань. Вони відокремлюють те, що має значення для конкретної людини, від того, що є другорядним» [54].

Ціннісні орієнтації розглядаються як один із компонентів структури особистості. Вони являють собою складну систему, яка інтегрує взаємодію соціального та індивідуального в особистості. Це конкретні форми усвідомлення індивідом навколишнього світу, свого минулого, теперішнього та майбутнього, а також сутності власного «Я».

А. Щербань зазначає, що в соціології ціннісні орієнтації розглядаються у двох аспектах:

- світоглядні та ідеологічні основи оціночних суджень суб'єкта про навколишнє середовище, які формують змістовну складову спрямованості особистості.
- складові вищих рівнів спрямованості особистості, що регулюють загальну спрямованість діяльності людини на значущі соціальні об'єкти та явища, а також на цінності різних соціальних спільнот.

Таким чином, Ю. Шайгородський наголошує на психологічній природі ціннісних орієнтацій особистості та вказує, що система ціннісних орієнтацій особистості – це психологічна характеристика індивіда, яка відображає його значущі життєві напрямки. На думку вченого, ціннісні орієнтації спрямовують людину та її поведінку і безпосередньо здатні впливати на її розвиток. У ціннісних орієнтаціях Ю. Шайгородський вбачає особистісну свідомість, яка регулює особистісне формування особистості.

А. Щербань повідомляє, що засновником вивчення сутності ціннісних орієнтацій особистості був німецький соціолог, філософ, історик Макс Вебер. Вчений стверджував, що поведінка людини, будь-яка її діяльність визначаються особистісними цінностями людини, які можуть виражатися в її поведінці [62, 63].

Т. Мазур вважає, що цінності людини можуть відображатися у трьох формах. На думку автора, цінності людини можуть існувати як:

1. Соціальні ідеали, які є продуктом суспільної свідомості та уявлень про досконалість у різних сферах життя.
2. Об’єктивне втілення цих ідеалів у діях або творах конкретних людей.
3. Мотиваційні структури особистості, що спонукають до об’єктивного втілення суспільних ціннісних ідеалів у поведінці та діяльності [48].

Л. Котлова вказує на характерні риси особистісних цінностей людини. Річ у тім, що: загальна кількість цінностей, що є надбанням людини, відносно невелика. Люди можуть мати однакові цінності, проте їх вираження може відрізнятися за характером. Цінності особистості мають системний характер; людські цінності забезпечуються культурою, суспільством тощо; цінності впливають на всі існуючі суспільні явища [47].

А. Щербань стверджує, що ціннісні орієнтації особистості характеризують:

1. Основні сфери самореалізації людини: робота, сімейне життя, соціальна активність, освіта, спілкування, відпочинок, розваги.
2. Матеріальні умови життя людини: умови навколишнього середовища, житлові умови тощо.
3. Соціально-моральні характеристики особистості: почуття, обов’язки, совість, ввічливість, практичність тощо.
4. Стосунки з різними категоріями оточуючих людей: друзі, товариші, колеги, земляки тощо.

На його думку, ціннісні орієнтації людини схильні до трансформації та можуть змінюватися протягом життя особистості під впливом психологічних та соціальних факторів. Ціннісні орієнтації можуть бути реалізованими або нереалізованими. Розвинені ціннісні орієнтації свідчать про зрілість особистості. Для цього людина повинна мати такі якості, як:

1. чесність;
2. надійність;
3. вірність певним принципам та ідеалам.

4. здатність докладати вольових зусиль заради цих ідеалів та цінностей, проявляючи активність життєвої позиції.

Ціннісні орієнтації виступають як напрямок і керівний принцип, що спрямовує особистість у виборі значущих об’єктів, явищ та подій у житті.

1.3. Соціально-психологічний розвиток сучасної молоді

Сучасний період молодості – це етап життя людини, який охоплює період від початку навчання у вищому навчальному закладі до його завершення. За віковими показниками він триває приблизно від 17 до 25 років і характеризується інтенсивним психологічним та соціальним становленням особистості [23].

Сучасна молодість перебуває у швидкоплинному вимірі подій, які так чи інакше впливають на вибір нею певних життєвих орієнтацій, що згодом сформують юнака чи дівчину як окремий структурний елемент суспільства. Сучасний світ сформований таким чином, що цінностей, які закладаються нам у ранньому дитинстві, недостатньо, тому сучасне молоде покоління повинно самостійно обирати для себе нові якості, у зв'язку з постійною зміною тенденцій та реалій сьогодення.

Це питання досліджували: закордонні: Ш. Шварц, А.Брушлинський, А.Здравомислов, М. Рокича так і вітчизняні: А.Титаренко, О. Жирун, Н.Єфтені, О Васильєва, інші фахівці [11, 19,24,62].

Період юності – це етап активного формування особистості та її інтелектуального потенціалу. У цей час відбувається розвиток загальних і соціальних здібностей, а також трансформація мотиваційних та ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності молоді [8].

Формування особистості визначається як процес становлення людини як соціальної істоти, що відбувається під впливом середовища, навчання та виховання. Ці процеси взаємодіють із внутрішніми можливостями розвитку людини та є чутливими до розвитку самосвідомості і розуміння себе та власних особливостей.

Сучасна молодь перебуває в умовах постійної соціальної та економічної трансформації, що ускладнює інтеграцію традиційних цінностей із вимогами сучасного світу. Сьогоднішні виклики вимагають від особистості

швидкої адаптації, високого рівня підготовки та здатності приймати нові соціальні норми.

Молодість – це унікальний період життя індивіда, що характеризується психофізіологічним і особистісним розвитком. Цей етап є сприятливим для оволодіння знаннями, уміннями та навичками, а також для самопізнання та формування особистісних цінностей. Цей віковий етап описується конструктивною самооцінкою людини та її здатністю вирішувати проблеми як внутрішньо, так і шляхом зосередження на проблемах, що виникають, та спрямовувати молодь на свідоме їх вирішення та досягнення розвитку шляхом самостійного вирішення [12].

Розвиток особистості в період молодої дорослості характеризується формуванням рис, що інтегруються в складну систему функціональних контекстів і взаємозв'язків, необхідних для дорослого життя. Цей процес розглядається через призму формування свідомості, самосвідомості, особистісної та професійної автономії.

Не менш значним є акцент на поясненні структури механізмів, що лежать в основі розвитку особистості. Особлива увага приділяється окремим психічним явищам, які інтегруються в риси та якості особистості. Дане вивчення дозволяє глибше зрозуміти закономірності формування особистості в період молодої дорослості.

Підлітковий етап – це період, коли особливо актуальними стають питання зростання, самовпевненості, саморозвитку, а також прагнення до усвідомлення себе, що відіграє ключове значення у формуванні особистості [10].

У навчальній та професійній діяльності відбуваються характерні зміни, які суттєво відображаються під час навчання, що формують основу для професійного розвитку для майбутньої професії.

Молода людина є надзвичайно індивідуальною, і кожен формує власне бачення світу та особистий темп життя.

Професійний розвиток, що відбувається у молоді, має безперервний, свідомий та цілеспрямований характер і особистісно та професійно поглиблюється через знання, навички та здібності. Процес удосконалення проявляється через три взаємопов'язані сфери:

- Світ праці – система знань, навичок, умінь, компетенцій та ціннісних норм, необхідних для розвитку особистості та успішної діяльності в обраній професійній сфері.
- Освітні компоненти – сукупність установ, програм і методів, що забезпечують підготовку молоді до професійної діяльності.
- Внутрішній світ особистості – внутрішній стан індивіда, що включає його характеристики, інтереси, ціннісні орієнтації, мотивацію та прагнення [58].

Люди віку 14-25 років є молодими і часто перевіряють свої можливості через навчання для досягнення професійних орієнтацій, щоб побачити, на що вони здатні, і, випробовуючи свої сили, прийняти рішення про те, як діяти далі.

Процес професійного вибору молоді може тривати кілька років і не завершуватися швидко, оскільки професійний розвиток є ключовою категорією, що відображає становлення особистості фахівця. Він визначає цілі, зміст та основні етапи взаємодії особистості з професією, поступове набуття професійного досвіду, розвиток теоретичних знань, практичних навичок та вдосконалення професійно значущих якостей. Професійний розвиток дозволяє молодим людям усвідомити, чи обрана професія відповідає їхнім інтересам та здібностям, а також наскільки свідомо вони залучені до виконання її функціональних обов’язків.

Важливими психологічними показниками успішного професійного розвитку спеціаліста є: суб’єктивна компетентність – відчуття власної професійної спроможності та здатності діяти ефективно у конкретному професійному середовищі. Розвиток особистісно та професійно значущих якостей – формування характеристик, необхідних для ефективної діяльності

у певному виді професійної діяльності та відповідності вимогам обраної професії [71].

Поняття «професійний вибір» для молоді охоплює не лише визначення кар'єрного напрямку, а й процес формування професійної ідентичності, розвитку професійних навичок, інтеграції особистісних та професійних цінностей, що забезпечує розвиток майбутнього спеціаліста в обраній професії [56].

Молодь переживає період дорослішання, активно будує свою ідентичність та по-своєму дивиться на життя та світ загалом.

Багато молодих людей протягом навчального процесі і професійної спрямованості потребують, як фахового, так і психологічногорозвитку. Вони бачать власні життєві цілі, орієнтації на особисті думки, враховують як зовнішні (соціальні, економічні, культурні), так і внутрішні впливи, які спрямовані на визначення напрямків особистісного розвитку та її професійної реалізації [26].

Нерідко молоді люди також переживають зміни на психічному, психологічному та соціальному рівнях. Період дорослого життя дає пошук власного «я», себе як окремої дорослої особистості. Відбувається свідоме переосмислення життєвих цінностей та орієнтирів, що призводить до змін у повсякденному прийнятті рішень. Вони стикаються з різними перешкодами та долають виклики різного характеру:

- по-перше, це гормональні зміни, які впливають на емоційну сферу та їхню поведінку;
- по-друге, вони встановлюють нові соціальні ролі;
- по-третє, відбувається профорієнтація, яка вимагає детального вивчення різноманітних професій та здійснення вибору на майбутнє та визначення місця навчання, професії; свого місця в навколишньому середовищі.

Переосмислення життєвих цінностей та визначення власних цілей є важливою складовою процесу самовизначення молоді. Цей процес сприяє

усвідомленню особистих пріоритетів, визначенню напрямку особистісного та професійного розвитку, а також формуванню стійких морально-етичних принципів, що є фундаментом для прийняття відповідальних рішень у житті та професійній діяльності.

А.Здравомислова визначає ціннісні орієнтації як важливий елемент внутрішньої структури особистості, що формується на основі життєвого досвіду людини та сукупності її переживань [70].

Щоб зрозуміти інших людей та себе, правильність життєвих шляхів, шляхів, варто мати підтримку та однодумців з конкретних тем. Обговорення тем та планів на майбутнє, важливих цінностей, цілей, завдань з фахівцями та досвідченими людьми, які викликають довіру та можуть стати надійною опорою.

Сучасна молодь України стикається з численними викликами, що зумовлені соціальними, економічними та політичними подіями в державі. Часто нестабільність негативно впливає на психологічний та емоційний стан як суспільства в цілому, так і молоді окремо, створюючи умови для кризових явищ та психологічного дискомфорту.

Під час життєвих криз варто розуміти, що будь-який складний та важливий етап закінчиться, і в житті кожної людини настане благополуччя. Молоді люди, зіткнувшись зі значними викликами та змінами, можуть зрозуміти, як на емоційному, так і на психологічному рівні, як діяти далі, хоча часто життєві кризи настільки сильно впливають на молодих людей, що протягом цього важливого періоду вони можуть переосмислити свої пріоритети та визначити цінності в житті.

Такий період може бути заплутаним і важким, та молоді люди отримують новий досвід і починають жити своїм життям заново, усвідомлюючи помилки, які були допущені раніше. Завдяки їх виправленню молоді люди особистісно зростають і вже свідомо розуміють, як діяти в кризових ситуаціях за потреби.

Каплан Д. сказав про кризу наступне: «Криза виникає, коли людина стикається з перешкодою на шляху до досягнення важливих життєвих цілей, яку неможливо подолати за допомогою звичайних методів вирішення проблем протягом певного періоду часу. Тому важливо розуміти, що подолання кризи часто пов'язане з переосмисленням та переорієнтацією життєвих цілей, цінностей та пошуком нових шляхів руху вперед» [51].

У психології термін «ціннісні орієнтації» визначається як систематизоване ставлення суб'єкта до навколишньої дійсності, що базується на оцінці її ідеологічних, політичних, психологічних, моральних, естетичних та інших характеристик, а також на здатності розрізняти об’єкти відповідно до їх значущості.

Через ціннісні орієнтації виявляється внутрішня структура ставлення індивіда до різних цінностей суспільства, таких як матеріальні, духовні, соціальні, моральні, правові та інші. Ці орієнтації формуються на основі психологічних понять ставлення, диспозиції та особистісного сенсу. Вони є важливою характеристикою спрямованості особистості, що відображає її оцінку реальних подій та явищ.

Через ціннісні орієнтації формуються лідерство, життєва орієнтація, спрямованість та мотивація індивіда. Вони характеризуються постановкою стратегічних цілей, мотивацією себе та інших для їх досягнення, прийняттям обґрунтованих рішень у складних життєвих ситуаціях та ефективною взаємодією з іншими. Активна участь індивіда у лідерській діяльності розглядається як процес формування нових поглядів на життя та суспільство, розвитку моральних цінностей та здатності самостійно приймати життєво важливі рішення [63].

Поняття та термін «життєві орієнтації» охоплює не лише емоційні та когнітивні аспекти особистості, а й поведінкові прояви, які відтворюють цінності та установки молоді. Дослідники зазначають, що одним із ключових

етапів розвитку особистості є формування ціннісних орієнтацій (філософських, моральних, етичних аспектів). На цьому етапі свого життя молоді люди замислюються про сенс життя та визначають власні цілі на майбутнє. Молоді люди активно та свідомо шукають сенсу життя, створюють умови для власних справ, мають особисті принципи та стратегії.

1.4. Види ціннісних орієнтацій сучасної молоді та їх характеристика

В останні десятиліття, як в Україні, так і за кордоном, проблема цінностей та ціннісних орієнтацій набуває особливої актуальності. Ці поняття є об'єктом дослідження багатьох наук, зокрема філософії, психології та соціології, що свідчить про їхню складність і багатогранність [1].

У психологічній науці ціннісні орієнтації визначаються як певна мета або система життєвих цілей кожної людини, що формує структуру її індивідуальних взаємин із навколишньою дійсністю. За А.О. Жируном, ціннісні пріоритети регулюють когнітивні процеси та індивідуальну рефлексію, виступають рушійним психічним і психологічним фактором і є важливим показником рівня соціалізації особистості [16].

Водночас цінність є важливою основою для консолідації групи. Це важливий психологічний феномен суспільства. Під час трансформації суспільства особистісні та соціальні ціннісні орієнтації також зазнають змін. Саме тому цінності та ціннісні орієнтації виступають важливим соціально-психологічним показником суспільних змін. Вони відображають внутрішню структуру пріоритетів людини та водночас сигналізують про трансформації в соціумі.

У молоді виділяють численні життєві пріоритети, серед яких сім'я, здоров'я, освіта, держава, свобода, віра, мова, творчість, гуманізм, чесність, фінансове благополуччя, національна ідентичність та належність до народу. Ці пріоритети визначають спрямованість особистості, її мотивацію та поведінкові стратегії, а також відіграють ключову роль у формуванні життєвих цілей і соціальної відповідальності [4].

За науковцем П. Ментцером, цінності – це почуття людини, які диктують визнати основне з поміж іншого, та те, що ми хочемо мати та цінувати із повагою і бути визнаним. Цінності, за Миколою Федоровичем Головатим, – ідеї, думки, переконання, важливі погляди, через які особистість задовольняє власні інтереси і потреби.

Основні властивості цінностей можна умовно поділити на три категорії:

1. **Суб'єктивність цінностей**. Те, що є цінним для однієї людини, інша може недооцінювати або зовсім не вважати важливим. Суб'єктивність є однією з ключових характеристик цінностей, оскільки вони відображають індивідуальне сприйняття світу.
2. **Пріоритет індивідуальних цінностей**. Особистісні цінності мають перевагу над соціальними. Ієрархія індивідуальних цінностей виступає своєрідною ланкою між особистістю та суспільством, відображаючи взаємозв'язок духовного світу людини та культури суспільства.
3. **Внутрішня природа ціннісних орієнтацій**. Вони не можуть бути встановлені або нав'язані ззовні, а є результатом власної діяльності та життєвого досвіду конкретної особистості.

Ціннісні орієнтації – це сукупність ієрархічно взаємопов'язаних цінностей, які визначають напрямок життя людини. Згідно з Філософським словником, ціннісні орієнтації – це «важливі елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда та всією сукупністю його переживань» [13].

За словами М. Пірен «Ціннісні орієнтації людини складаються з певної системи. Серед усієї ієрархії цінностей можна виділити ті, що є універсальними або глобальними, тобто притаманні переважній більшості людей, наприклад: Свобода, Праця, Творчість, Гуманізм, Солідарність, Чесність, Освіта, Інтелект, Сім'я, Нація, Народ, Діти. Зниження значення цих цінностей викликає серйозні занепокоєння в нормальному суспільстві [27].

Ціннісні орієнтації особистості не лише визначають мотивацію індивідуальної поведінки, а й складають світогляд людини. Ціннісні орієнтації молоді формуються в процесі виховання та освіти. Причому освіта має на меті не стільки передати конкретні знання в певній галузі, скільки відтворити культурні та історичні норми, що сприяють самореалізації особистості. Через виховання здійснюється передача (перенесення) ціннісних

орієнтацій з покоління в покоління як на вербальному, так і на невербальному рівнях» [4].

У процесі історичного розвитку сформувалася низка механізмів передачі цінностей через покоління. Серед них особливе місце займають сім'я, церква, мистецтво, література та культура. Цінності можуть засвоюватися людиною як свідомо, так і несвідомо – іноді людина не може пояснити, чому віддає перевагу одній цінності над іншою. Саме тут з'являється ризик заміни однієї цінності іншою.

До псевдоцінностей належать ті цінності, які не сприяють самореалізації людини або навіть перешкоджають їй, хоча індивід може бути переконаний у зворотному. Соціологічні дослідження показують, що багато молодих людей вважають цінними алкоголь і наркотики, оскільки вони нібито стимулюють творчість. Орієнтація на псевдоцінності є небезпечною як для самої людини, так і для оточуючих.

Такі індивіди часто вірять, що оволодіння матеріальними благами чи владою (гроші, золото, влада) відкриє їм шлях до справжніх загальнолюдських цінностей – добра, краси, любові, гармонії. Насправді ж ця ілюзія може перешкоджати формуванню реальних життєвих орієнтацій і особистісного розвитку.

Сучасні дослідження свідчать, що в останні роки більшість молоді демонструє переорієнтацію на матеріальні цінності. Молодих людей приваблюють гроші, заробіток, бізнес, участь в управлінських структурах. Поряд із цим спостерігається й тенденція до зростання духовних пошуків та орієнтації на справжні цінності, що проявляється у підвищеному інтересі до світової культури, історії своєї родини та народу. Ціннісні орієнтації формуються в процесі засвоєння людиною певного соціального досвіду та проявляються в її переконаннях, мотивації та інтересах. Відповідно до того, на які цінності орієнтується молодь, її можна поділити на чотири типологічні групи [12].

Перша група – молодь, яка зберігає або надає перевагу традиційним цінностям попередніх поколінь. Приблизно 10% молодих людей належать до цієї категорії. Вони підтримують комуністичні або соціалістичні партії в Україні, беруть участь у діяльності комсомольських та аналогічних організацій. Представники цієї групи схильні до протестних дій, пікетів та акцій непокори, зазвичай під керівництвом старшого покоління. Більшість із них не підтримує шлях ринкових перетворень, тяжіє до авторитарних ідей, симпатизує харизматичним лідерам та їхнім політичним поглядам.

Друга група – молодь із діаметрально протилежними поглядами до представників першої групи. Це хлопці та дівчата, які повністю відкидають цінності минулого і відстоюють ідеї суспільств із розвиненою ринковою економікою та високим рівнем соціального забезпечення громадян. Вони особливо цінують особисту власність та право на майно. Соціологічні дослідження серед української молоді показують, що майже дві третини опитаних вважають себе прихильниками максимального збагачення кожної людини, розглядаючи це як основу створення багатого та ефективного суспільства.

Третя група – молодь, яка критично ставиться до цінностей соціалістичного суспільства, але не відкидає їх повністю. Представники цієї групи поєднують елементи старих цінностей із новими, намагаючись знайти збалансований підхід до життєвих орієнтацій. За соціологічними даними, ця група є нечисленною порівняно з першою та другою групами. Така молодь пов'язана з робітничим та профспілковим рухом, пропагує ідеї лібералізму. У разі розвитку ринкових процесів у суспільстві, молодь цієї групи, на думку вчених, найімовірніше, приєднається до першої групи.

Четверта група – молодь, яка не лише відкидає цінності «старого світу», а й орієнтується виключно на власні цінності. Вона характеризується радикальністю, нетерпимістю до чужих цінностей і готовністю розірвати або зруйнувати старі соціальні та культурні зв’язки. Такий тип молоді вчені називають квазіреволюційним, оскільки її світогляд відображає прагнення до

радикальних змін і абсолютної автономії у виборі власних цінностей. Представникам цієї групи властива нетерпимість до традиційних соціальних і культурних норм, а також до накопичених соціальних і матеріальних ресурсів, якщо вони суперечать їхнім власним орієнтирам [45].

За Ю. Волковим ціннісні орієнтації сучасних молодих людей поділяються на:

1. Інтелектуальні та освітні цінності: Молодь прагне до саморозвитку, навчання та здобуття нових знань. Високий інтерес до нових технологій, наукових досягнень, професійного вдосконалення. Орієнтація на самореалізацію через освіту та інтелектуальні досягнення.

2. Культурні цінності: Виявляється активний інтерес до мистецтва, музики, літератури та історії. Формується повага до національних та світових культурних традицій. Молодь цінує креативність, естетичне самовираження та культурне самопізнання.

3. Політичні цінності: Молодь прагне до активної участі в суспільному та громадському житті. Орієнтація на демократичні, соціальні та правові принципи.Розвиваються навички громадянської відповідальності, лідерства та соціальної ініціативності [7].

Отже, інтелектуальні та освітні цінності сучасної молоді мають кілька важливих особливостей і проблемних аспектів: зменшення розумового та творчого потенціалу: пов’язано зі зростанням захворювань, психічних та фізичних проблем. Впливає на здатність до навчання та саморозвитку.

Суб’єктивна низька самооцінка інтелектуальних здібностей: лише 19% молодих людей вважають свої здібності високими. 22% визначають себе як талановитих у цій сфері. Падіння цінності освіти та знань: навіть студенти часто не надають великого значення глибоким знанням. Інтерес до інтелектуальної праці знижується. Соціальні та структурні проблеми: зростання нерівності у сфері освіти (елітні заклади vs масова освіта). «Витік мізків» за кордон, що призводить до втрати потенціалу для розвитку країни. Причини: алкоголізація та погане харчування підростаючого покоління.

Недостатня увага до розвитку критичного мислення та творчих навичок у системі освіти [26].

Культурні цінності сучасної молоді мають такі ключові характеристики: Матеріальна орієнтація культури: суспільство, що ставить на перше місце багатство та матеріальне благополуччя, формує відповідні цінності й життєві пріоритети у молоді. Цінність духовного та культурного розвитку відсувається на другий план. Вплив електронних медіа: значна частина вільного часу молоді припадає на цифрові технології (телевізор, інтернет, соціальні мережі).Медіа виступають інструментом формування духовного світу та культурних орієнтацій. Приблизно 1/3 молодих людей робить перегляд телевізійних програм основним видом дозвілля. Наслідки: зміщення культурних цінностей у бік розважальної та споживацької культури. Вплив на формування стилю життя, моделей поведінки та світоглядних уявлень молоді [58].

Наприклад, за даними вчених, акт придбання добре розрекламованих товарів має універсальний характер для багатьох молодих людей. Захоплення престижними та естетично привабливими речами стає для молоді самою метою і сенсом життя. Культ моди та споживання активно формує свідомість молодого покоління і набуває широкого поширення, тоді як традиційні культурні цінності поступово втрачають свою значущість та привабливість.

Сьогодні спостерігається тенденція до зниження гуманістичної та моральної цінності соціально-культурних орієнтацій. Це проявляється у підвищеному інтересі молоді до сцен насильства, сексуальних мотивів та жорстокості у кіно, телебаченні, театрі, музиці, літературі та мистецтві.

У сучасних соціокультурних цінностях переважає споживацька спрямованість. Лише кожен шостий займається спортом, кожен десятий відвідує студії та клуби у вільний час, кожен шістнадцятий приділяє час самоосвіті, тоді як більшість воліє відпочивати з друзями або перед телевізором. Внаслідок цього значна частина культури, мистецтва та науки втрачає вплив у культурному житті. Народна культура – традиції, звичаї,

обряди, фольклор – для більшості молоді сприймається як застаріле явище [29].

Політичні цінності. Аналіз політичних уподобань молоді показує їхню значну різноманітність.

Лише 13,2% молодих людей постійно цікавляться політичними подіями в країні, тоді як 33,4% взагалі не проявляють інтересу до політики. Молодь досить прагматично оцінює політичні цінності, розглядаючи політику передусім як засіб досягнення влади та лідерства.

Однак, враховуючи останні політичні події, а саме президентські вибори 2004 року в Україні. Варто відзначити, що політична активність молодого покоління помітно зросла. Така активна позиція пояснюється наявністю в молоді почуття власної гідності та прагненням впливати на майбутнє країни, сподіваючись на позитивні зміни та перспективи.

Таким чином, будь-який із перелічених типів цінностей для молоді відіграє значну роль. Ціннісні орієнтації проявляються в усіх сферах та рівнях розвитку молоді, що активно впливає на її майбутнє та формує її як особистості. Кожна з виявлених тенденцій на певному етапі розвитку може перетнути критичний поріг і трансформуватися в так звані антиціннісні тенденції. Ціннісні орієнтації молоді повинні відповідати загальному вектору розвитку суспільства та залежати від можливості їх реалізації в різних соціальних інститутах [62].

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

2.1. Характеристика методів та методик дослідження

Другий розділ нашої роботи спрямований на дослідження емпіричного характеру, який допоможе нам розглянути методи та практичні методики, які ми використовували для вивчення ціннісних орієнтацій сучасної молоді, а також нами було здійснено аналіз та представлені результати даного дослідження.

Експериментальним майданчиком нашого дослідження були студенти ІІ курсу Чернівецького фахового коледжу ЧНУ за спеціальністю «правознавство». Денної та заочної форми навчання. Вибірка становила 30 осіб віком 18-25 р.

Відповідно до завдань дослідження було підібрано наступні методики:

1. Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича.
2. Методика на виявлення сформованості духовних цінностей сучасної молоді «Здійснення бажань».
3. Методика «Q-сортування».
4. Методика «Як я ставлюсь до самого себе?» В. Століна, С. Пантелеєва.

Розглянемо дані методики більш детально у наступному параграфі даного розділу розкриваючи зміст та завдання, що стояли перед нами.

2.2. Організація, аналіз та результати емпіричного дослідження

На першому етапі нашого дослідження ми провели методику «Ціннісні орієнтації» Рокича М.

Особливості системних цінностей орієнтацій визначає змістовний напрямок спрямування особистості, який становить основу її ставлень до себе особисто, до інших людей, а також до навколишнього середовища основою світогляду мають мотивації життєдіяльності, важливість життєвих концепцій та їх погляди на «філософію життя». Методологія ціннісних орієнтацій вивчення Рокича М. дає низку цінностей, що спрямовані через дослідження та ранжування їх по значущості.

Вчений Рокич М. цінності особистості поділяє на 2 основні групи: термінальні, це ті, що мають певне переконання, що до будь-якої кінцевої мети індивідуального існування варто прагнути; інструментальні, це ті, переконання, які будь-який образ дії чи властивість особистості мають мати обов'язково домінуючі складові у будь-якій ситуації. Вони зазвичай відповідають традиційній системі цінностей через цілі та цінності-методи.

Перевагою методики є те, що вона має універсальну та зручну можливість вибору, що дає змогу зекономити час для проведення дослідження і при обробці даних швидко визначити гнучкість – можливість змінювати як стимульний матеріал (списки цінностей), так і інструкції. Його суттєвим мінусом може бути вплив очікувань соціального спрямування, можливість відповідей нещирості самого досліджуваного. Особливе значення на даному етапі має діагностування мотивації, а також істотним є перед тестуванням встановлювався контакт між експериментатором та досліджуваними.

Процедура дослідження: Досліджуваним пропонуються списки цінностей по 2-ї групах (18 цінностей у кожному із списків). Досліджуваний

присвоює значенню свій номер відповідно до ступеня їхньої значущості (від 1 до 18). Спочатку пропонується список термінальних цінностей, а потім список інструментальних цінностей. Результати методики М. Рокича (див. Таблицю № 1, Таблицю № 2).

Обробка результатів. В результаті ранжування можна з'ясувати, які цінності є основними, а які допоміжними. Отже, цільові (термінальні) цінності на перших 3 місцях розташовуються наступним чином: на першому місці переважає цінність-цілі.

Рокич М. ієрархію цінностей людства запропонував для того, щоб визначаючи по двом групам цінностей духовного спрямування: (цінності-цілі) – ті, що термінальні та (цінності-засоби), ті, що інструментальні.

Перша група включає основні життєві принципи та моральні орієнтири особистості, тоді як друга має цінності, що мають інструмент для досягнення життєвих принципів і цілей.

Згідно з результатами методики Рокича М. «Ціннісні орієнтації», ми визначили такі пріоритети термінальних цінностей:

- «здоров'я (фізичне або психічне)», що становить – 30% респондентів;
- дещо менше для 21% респондентів – «щасливе сімейне життя»; значущою для студентів є така цінність, як «активне життя», що становить – 15%;
- «любов» та «цікава робота», кожна (по 12%).

Також враховувалися такі цінності, як «креативність» та «впевненість», які набрали 5%.

Більш детальні результати дослідження можна побачити на (рис. 2.1.)

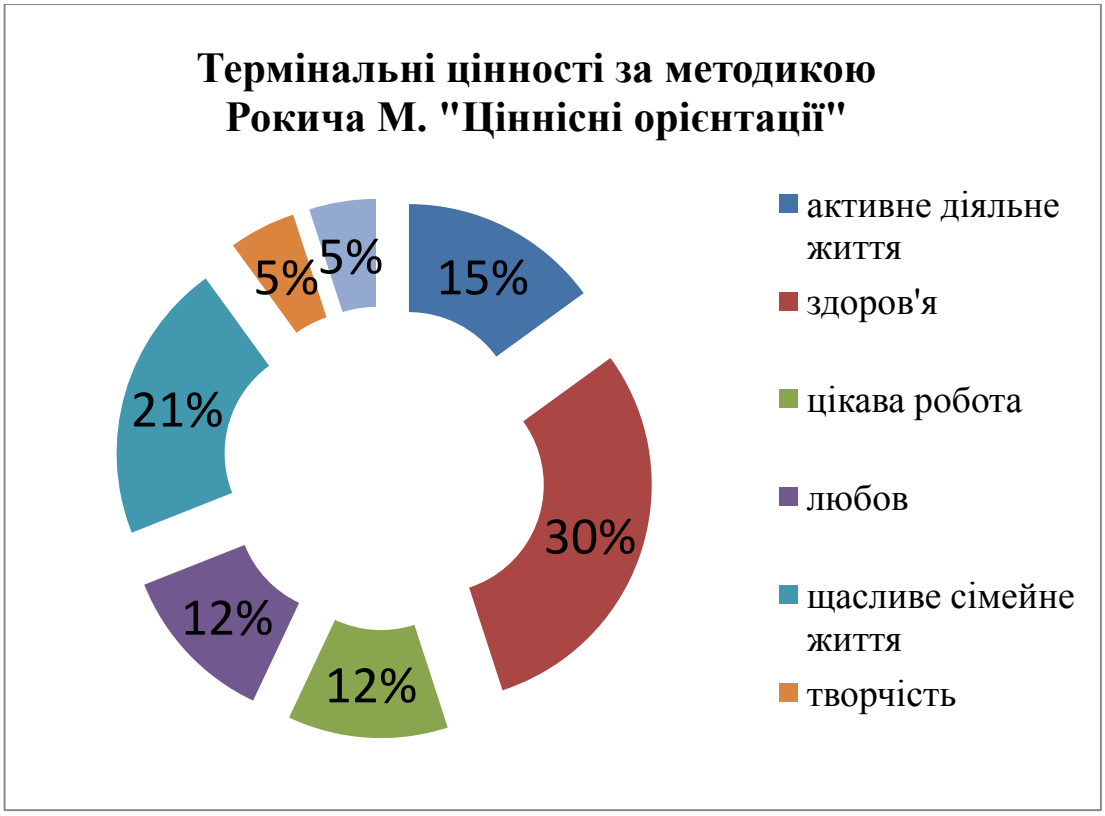
Таблиця №1

№	*Термінальні цінності список (А)*	*Ранг*
1	Активне діяльне життя	4
2	Життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що приходять з досвідом)	10
3	Здоров'я	1
4	Цікава робота	8
5	Краса природи та мистецтва (переживання прекрасного у природі та мистецтві)	16
6	Любов (духовна і фізична близькість із коханою для Вас людиною)	13
7	Матеріальна забезпеченість життя (відсутність матеріальних труднощів)	5
8	Наявність хороших і вірних друзів	2
9	Громадське визнання (повага товаришів по роботі, друзів)	14
10	Пізнання (можливість поглибити свою освіту, світогляд, загальну культуру, інтелектуальний розвиток)	18
11	Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей)	9
12	Розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення)	12
13	Розваги (відсутність обов'язків, приємне проведення часу)	15
14	Свобода (самостійність, незалежність у судженнях та вчинках)	11
15	Щасливе сімейне життя	3

16	Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	6
17	Творчість (можливість творчої діяльності)	17
18	Упевненість у собі (внутрішня гармонія, уникнення тривалих суперечностей, сумнівів у власних можливостях)	7

Відсоткове значення термінальних цінностей методики «Ціннісні орієнтації» Рокича М.

Рис. 2.1.

Згідно з результатами методики Рокича М. «Ціннісні орієнтації», ми визначили такі пріоритети інструментальних цінностей. Інструментальні цінності, згідно з результатами нашого дослідження (список Б), ранжуються наступним чином:

- переважна більшість досліджуваних надала перевагу двом цінностям: непохитність до недоліків у собі та інших – (39%);
- на другому місці вона знаходиться в меншій кількості, що становить – (16%).
- Наступна цінність – освіта (широта знань, висока загальна культура) переважає на другому місці, що становить – (39%), на першому місці ця цінність також займає досить велику кількість відсотків – (26%);
- на третьому місці більше половини досліджуваних поставили акуратність (схильність до охайності, вміння підтримувати порядок, порядок у справах), що становить – (64%).

На *рис. 2.2.* більш детально можна побачити результати дослідження.

Таблиця №2

№	*Інструментальні цінності список (А)*	*Ранг*
1	Акуратність (вміння дотримуватись порядку в речах та справах)	2
2	Вихованість (хороші манери)	3
3	Високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	16
4	Життєрадісність (почуття гумору)	4
5	Виконавчість (дисциплінованість)	7
6	Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	14
7	Непримиренність до недоліків у собі та інших	17
8	Освіченість (широта знань, висока загальна культура)	1
9	Раціоналізм (уміння глибоко та логічно, правильно мислити, приймати продумані раціональні рішення)	3
10	Самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	5
11	Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів	6
12	Тверда воля (вміння домагатися свого, здатність переборювати труднощі)	4
13	Терпимість (до поглядів та думок інших, вміння прощати їхні помилки)	15
14	Широта поглядів (здатність до розуміння поглядів інших, повага до їх смаків, звичаїв, звичок)	11
15	Чесність (правдивість, відвертість)	12

16	Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі)	9
17	Чуттєвість (сензитивність, турботливість)	10
18	Відповідальність (почуття обов'язку, вміння дотримуватись слова)	13

Відсоткове значення інструментальних цінностей методики «Ціннісні орієнтації» Рокича М.

Рис. 2.2.

Рис. 2.2. Відсоткове значення інструментальних цінностей методики «Ціннісні орієнтації» Рокича М.

У ранжованому списку цінностей можна побачити, які цінності є найбільш значущими, а які менш важливими для респондентів.

- Так, на першому місці опинилася така цінність, як «освіченість», яка

становить 29%;

- друге місце досліджувані віддали такій цінності, як «точність», яка має 18%;
- але цікаво також, що сучасна молодь не забуває про таку цінність, як «манери», яка становить 16% і займає третю позицію в цьому рейтингу.

Також респонденти в процесі відбору обрали такі цінності, які є важливими для них:

1. «життєрадісність» (12%),
2. «воля» (12%),
3. «самовитримка» (9%),
4. «сміливість» (4%).

Аналізуючи результати, виявляється, що серед запропонованих цінностей, що є у (списку Б), Досліджувані взагалі не обрали жодної, і можна зробити висновок, що ці цінності не відіграють для них особливого значення.

Такі результати дослідження можуть характеризуватися тим, що досліджувані ще не стикалися з ними і не було такої потреби в їхній життєдіяльності.

Для досліджуваних динаміка змін важливості інструментальних цінностей, прослідковується і ми можемо побачити по результатам значущість цінностей наступних:

1. «освіченість»,
2. «точність»,
3. «манери»,
4. «самоконтроль»
5. «життєрадісність».

Виходячи з вищесказаного, ми можемо це пояснити тенденцію такого вибору у формуванні індивідуальних і особистісних цінностей, оскільки вони

є важливими для розвитку у майбутньому та їх впливу на життя. Багато досліджуваних в пріоритеті обирають ті цінності, якими вони керуються на даний час, що допомагає їм краще себе почувати та розмірковувати над життєвими ситуаціями, що складаються навколо них. Цікаво простежується, що для них цінності конкретного спрямування мають силу над абстрактними.

Також варто зазначити, що для майбутніх студентів важливими є не тільки цінності індивідуального спрямування (воля, активність, сміливість, тощо), та цінності етичного спрямування такі як: (манери, точність тощо).

Неабияке враження відіграють цінності інших людей, як прийняття себе в їх оточення (самоконтроль), розуміючи важливість їхнього особистого та професійного самовизначення для майбутньої професійної діяльності.

Дані результати про які, ми щойно описали вище показують нам загальне ставлення студентами до цінностей, які відповідають сучасному суспільству. Наша молодь сама бажає само реалізуватися та досягати успіху у будь-якому напрямку і отримувати добробут матеріального спрямування.

Водночас, наше дослідження показало, що досліджувані студенти не залишаються байдужими до цінностей духовного спрямування, оскільки для них кохання та щасливе сімейне життя мають свою значущість та основу.

Можна підтвердити думку про те, що сучасні молоді люди є активними і мають свої життєві позиції, цілеспрямовано ідуть до поставленої мети та досягають своїх цілей, що є важливим для суспільства та має вплив на сучасному етапі.

Таким чином, ціннісні орієнтації нашої молоді сучасності надзвичайно актуальні для суспільства і є основою життєдіяльності у середовищі,що проявляє сучасна молодь через поведінкові та особисті погляди на життєву позицію.

На думку нашої сучасної молоді, духовні цінності мають за мету бути у будь-якій сфері діяльності активними, ініціативними та мати глибину віри власних зусиль та не залишатися осторонь від людей, які потребують підтримки.

На другому етапі нашого дослідження нами використовувалася методика на виявлення сформованості сучасної молоді духовних цінностей, що має назву «Здійснення бажань».

Побудові психодіагностичні методики вимагає чіткого аналізу та деталізації їхнього проведення. Щоб визначити ціннісні орієнтації особистості важливим є те, що досліджуваним пропонують перелік запитань, які дають можливість зробити саме той вибір, який їм підходять особисто і, свої відповіді зафіксувати, відповідно зазначаючи у пріоритетності до власних думок.

Для подальшої роботи над психодіагностичною методикою необхідно уточнити цінності, які з даних рівнів є важливими для кожного досліджуваного. Зазначені рівні мають свою значущість та вимагають детального преосмислення та правильно прийняття рішення. Рівень цінностей егоцентричного спрямування характеризуються домінуючими впливами і мають такі особливості: популярність особистості, різноманітні задоволення людини, визнання таланту іншими особами; вплив влади на особистість; безпека особистості тощо. Рівні цінностей значущими будуть у тому випадку, коли чітко буде сформована орієнтація на:

- ✓ благополуччя сімейного характеру;
- ✓ вигідний шлюб;
- ✓ мирне старіння та слухняність дітей.

До цінностей національного та суспільного спрямування варто виділити наступні, які можуть домінувати та мати неабияке значення у розвитку сучасної молоді:

- ✓ порядок у країні;
- ✓ соціальна справедливість;
- ✓ благополуччя держави;
- ✓ порозуміння між громадянами.

Загальнолюдські цінності та духовні цінності розглядають наступні критерії:

- ✓ доброзичливість;
- ✓ вірність;
- ✓ альтруїзм і гармонія з природою;
- ✓ допомога потребуючим.

Під час процедури дослідження та обробки результатів отриманих даних досліджуваних визначається їхнє місце серед загальних систем цінностей та визначаються конкретні цінності як духовного спрямування, так і цінності окремої людини зокрема. Це допомагає краще у рейтингу запропонованих цінностей визначити, що сприяє кращому ціннісному самовизначенню студентської молоді та буде слугувати спрямуванням у подальшому процесі для формування цінностей духовного спрямування сучасної молоді.

Процедура дослідження. Під час його проведення ми ознайомилися з інструкціями досліджуваних та запропонували досліджуваним обрати цінності зі списку, які для них є пріоритетними, відповідно запропоновані до інструкцій (від 1 до 16 місць).

Обробка результатів дослідження. Після обробки результатів цього дослідження ми визначили наступні зведення результатів, які показали нам, яким саме цінностям досліджувані надають найбільше балів та мають перевагу.

Отже, такі цінності, як:

- ➢ вірність - 63,3%;
- ➢ допомога нужденним - 40%;
- ➢ сімейне благополуччя - 36,6%;
- ➢ благополуччя в країні - 30%;
- ➢ соціальна справедливість - 23,3%;
- ➢ порядок у країні 6 - 20%;
- ➢ сприятливий шлюб – 16,6%;

- влада та вплив – 10%;
- визнання та популярність – 10%;
- доброзичливість – 6,66%;
- слухняні діти – 6,66%;
- особиста безпека – 6,66%;
- різні розваги – 3,33%;
- мирна старість – 6,66%;
- порозуміння між громадянами – 13,3%;
- гармонія з природою – 6,66%.

Більш детально результати дослідження на Рис. 2.3. у відсотковому співвідношенні продемонстровані нижче:

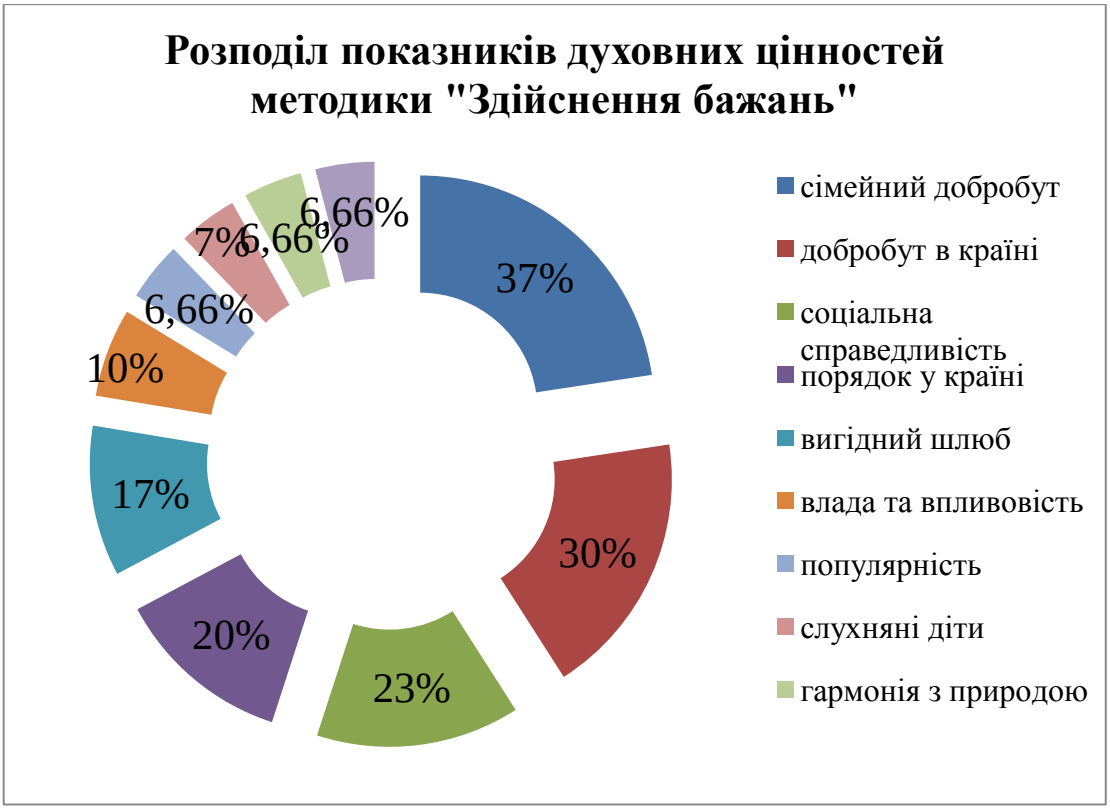

Рис. 2.3. Відсотковий розподіл показників духовних цінностей методики «Здійснення бажань»

На першому місці для наших респондентів знаходяться духовні цінності: вірність (63,3%), допомога нужденним (40%). Це свідчить про те,

що більшість респондентів мають високий рівень духовних цінностей. Значне місце у списку обраних цінностей займають соціальні цінності: соціальна справедливість (23,3%) та добробут у країні (30%). Також важливими для сучасних студентів є: сімейні цінності, а саме добробут сім'ї (36,6%). Це свідчить про те, що респонденти усвідомлюють важливість сімейних цінностей.

Важливо зазначити, що духовні цінності важливі для сучасної молоді.

На ІІІ етапі дослідження ми запропонували наступну методику «Q-сортування».

Метод «Q-сортування» призначений для вивчення сприйняття індивідом себе. Він був розроблений Б. Стефансоном у 1958 році.

Позитивним аспектом цієї методики є можливості для розуміння досліджуваних виявити та визначити свої власні індивідуальні, тобто справжні «Я», а не просто «відповідність чи невідповідність» статистичним нормам інших людей суспільства.

Процедура дослідження. «Q-сортування» - це методика, яка включає в себе перелік із 60 пунктів тверджень, що стосуються поведінки людини в конкретній групі. Вона дає можливість визначити шість важливих тенденцій поведінкового аспекту прояву себе в групі людей та зрозуміти для себе критерії, за допомогою яких можна зрозуміти, як тебе сприймають у групі через наступні характеристики: незалежність-залежність, нетовариськість-товариськість, прийняття «боротьби» і уникнення «боротьби».

Згідно з ключем, обчислюється частота виявлення кожної тенденції. При цьому кількість відповідей «так» для однієї з тенденцій додається до кількості відповідей «ні» для полярної тенденції в загальній парі.

Наприклад, кількість позитивних відповідей за шкалою «залежність» додається до кількості негативних відповідей за шкалою «незалежність».

Якщо отримане число наближається до 20, то можна говорити про значне домінування тієї чи іншої стійкої тенденції, яка притаманна особистості та проявляється не лише в певній групі, а й за її межами. Більш детальні результати методу «Q-сортування» дивіться в додатку.

Обробка результатів. Отже, згідно з тенденціями «залежність-незалежність», у всіх досліджуваних цієї групи переважає схильність до самостійності. Це свідчить про те, що прийняття групових стандартів та цінностей не проявляється у внутрішньому прагненні індивідів. Для них не існує соціальних та морально-етичних норм як таких.

Ці люди завжди намагаються бути в центрі уваги, не люблять тих, хто виділяється, можуть легко суперечити лідеру, прагнуть зібрати навколо себе однодумців, намагаються зберегти своє високе становище в групі.

Схильність до товариськості спостерігається лише у 6,6% досліджуваних, іншими словами, ці суб'єкти мають прагнення до проявів емоційного спрямування через спілкуванні в групі і поза межами її, вони легко та добре вливаються в колектив, ці люди характеризуються високою товариськістю, їм подобається дружелюбність у групі, в колективі вони поводяться відкрито, проявляють ініціативу у встановленні контактів у спілкуванні, їм подобається жвавість, невимушеність, природність, тому вони не люблять надто формальних (ділових) стосунків.

У 93,3% студентів проявляється протилежна схильність до нетовариськості. Це свідчить про відсутність прагнення до дружнього спілкування, у колективі ці досліджувані поводяться відсторонено від інших; соціальні ролі, які вони обирають для себе, по можливості виключають активне спілкування з іншими людьми; воліють спокійно обговорювати розбіжності в думках; не люблять, коли стосунки в групі занадто фамільярні; прив'язані до групи в цілому, а не до конкретних друзів; не здатні реагувати на пряму дружелюбність; болісно ставляться до зауважень друзів; можуть втручатися в контакти знайомих та порушувати їх.

У 10% досліджуваних кількість відповідей «Так» на одну тенденцію дорівнює кількості позитивних відповідей на протилежну тенденцію (тобто тенденцію товариськості-нетовариськості), що може відобразитися та свідчити про наявність внутрішнього конфлікту особистості, який залежить від однаково виражених протилежних тенденцій.

Схильність до «боротьби» проявляється у більшої кількості, тобто у 63,3% досліджуваних. Прийняття «боротьби» включає активне бажання приймати у житті групи теж неабияке значення, досягати глибшого статусу у міжособистісних взаємодій членів колективу. Можна сказати, що ці досліджувані є хамовитими та зверхніми. Вони критично ставляться до своїх товаришів, їхня самооцінка аж ніяк не занижена, вони недостатньо досвідчені у вираженні своїх почуттів, здатні загострювати та створювати конфлікти.

Протилежна тенденція до уникнення «боротьби» спостерігається у 46,6% досліджуваних це свідчить про те, що особистості схильні не приймати участь у контактах міжособистісної взаємодії, зберігати нейтралітет у групових суперечках та конфліктах, а також проявляється компромісні рішення та іти на поступки разом з членами групи.

Серед цих особистостей неможливо знайти хамовитих та зухвалих, людей та тих, хто насміхається з інших, коли ті роздратовані. Ці люди можуть відчувати тривогу, коли в групі назріває конфлікт. Під час конфліктів вони зазвичай залишаються нейтральними, намагаються уникати втягування в суперечку та майже ніколи не критикують своїх друзів. Як і в попередній парі тенденцій, тут також у 6,66% досліджуваних спостерігається внутрішній конфлікт, який виражається в протилежних тенденціях прийняття «боротьби» та уникнення «боротьби».

В результаті випливає, що в одній групі студентів на перше місце виходять власні інтереси та бажання. Вони здатні багато зробити для досягнення своєї мети, і їхньою метою на даний момент є лідерство серед друзів, у своєму колективі. Такі поняття, як «обов'язок», «мораль», «етика»,

«культура», для них ще не існують у тлумаченні цих слів так, як вони повинні бути. Тому їхній рівень духовності дуже низький, можна сказати, досі перебувають у стані «сну». Варто зазначити, що як і внутрішні так і зовнішні характеристики, мають свою цінність і можуть бути внутрішньою властивістю особистості, а можуть бути зовнішньою маскою, що ховає справжню сутність людини, яка є членом цієї групи.

На IV етапі нашого дослідження було використано методику «Як я ставлюся до себе?» авторами яких є: Столін.В., Пантелєєв С. Вона має прелік із 57 тверджень. Ця методика дала нам можливість з'ясувати, яка з десяти запропонованих шкал є найбільш притаманною, найважливішою для конкретної людини. Охоплені шкали: самооцінка, аутосимпатія, шкала комунікації позитивного чи негативного ставлення інших до респондента, самоінтерес, впевненість у собі, самоприйняття, самоуправління та саморегуляція, самозвинувачення, самоінтерес, саморозуміння. На основі цього тесту також можна визначити недиференційоване ставлення до себе.

Процедура дослідження. Досліджуваним надаються заздалегідь підготовлені бланки, на яких їм потрібно вказати, які шкали, на їхню думку, є найважливішими. Результати цього дослідження представлені в додатку.

Обробка результатів. Визначивши низький, середній та високий рівні за цією методикою за шкалами, ми можемо побачити наступні результати у відсотковому співвідношенні.

Таким чином, аналізуючи результати цього дослідження, ми бачимо, що за шкалою самооцінки:

- ✓ 26,6% осіб перебували на низькому рівні,
- ✓ 40% осіб – на середньому рівні;
- ✓ 33,3% особи – на високому рівні.

Це показує, що більша кількість досліджуваних має самооцінку, хоча досить велика кількість людей має її на середньому рівні, що свідчить про те,

що самооцінка присутня не у всіх життєвих ситуаціях, або вона недостатньо розвинена.

Шкала ауто симпатії:

- ✓ у 16,6% знаходиться – на низькому рівні;
- ✓ у 36,6% досліджуваних – на середньому рівні;
- ✓ у 46,6% випробовуваних – характеризується високим рівнем, що можна описати, як те, що більша кількість випробовуваних має аутосимпатію, доброзичливе ставлення до себе та повне сприйняття своїх моральних позицій.

Шкала комунікації позитивного чи негативного ставлення інших до себе у значної кількості досліджуваних спостерігається на середньому рівні – 53,3 особи та високому рівні – 40% особи.

Лише у 6,66 досліджуваних ця шкала знаходиться на низькому рівні. Таким чином, 40% вважають, що у спілкуванні інші люди ставляться до них позитивно. 6,66% вважають, що спілкування є негативним, а 53,3% знаходяться посередині між двома протилежностями (спілкування є позитивним та негативним).

За шкалою зацікавленості в собі всі досліджувані знаходяться на середньому та високому рівнях (тобто жоден із них не знайдений на низькому рівні). 30% досліджуваних знаходяться на високому рівні, а переважна більшість із них знаходяться на середньому рівні – 70% людей. Це свідчить про недостатню зацікавленість досліджуваних у собі.

Шкала впевненості в собі у 6,66% досліджуваних знаходиться на низькому рівні, у 56,6% – на середньому рівні, у 36,6% – на високому рівні. Це свідчить про те, що лише 36,6% мають впевненість у собі, а 56,6% не відчувають повної впевненості в собі, своїх діях та рішеннях.

За шкалою самоприйняття 1 досліджуваний перебувала на низькому рівні, що становить 3,33%. Значна частина досліджуваних – на середньому рівні 70% із них, а на високому рівні – 26,6% досліджуваних. Оскільки більшість досліджуваних (70%) перебувають на середньому рівні, можна

сказати, що в цій групі вони беруть прийняття себе, власного «Я» виражено недостатньо.

Шкала самоуправління та саморегуляції у 23,3% досліджуваних була на низькому рівні, у 60% досліджуваних – на середньому рівні, у 16,6% досліджуваних – має високий рівень, та характеризується як те, що самоуправління та саморегуляція у досліджуваних здійснюються відносно слабо.

Тобто, вони мають відносно низьку здатність до управління собою на основі сприйняття та усвідомлення власних поведінкових актів та власних психічних процесів. Знаючи, що механізми саморегуляції формуються під час формування особистості, отримані результати свідчать про те, що етап формування особистості у випробовуваних ще не завершено.

Шкала самозвинувачення переважно розташована на низькому та середньому рівнях – 60% досліджуваних.

Лише 40% досліджуваних перебували на високому рівні. Як наслідок, можна сказати, що вони мають значний ступінь самозвинувачення, тобто відвертого невдоволення своїми діями та вчинками. Ця форма самозвинувачення може бути різною. Це самокритика, яка здійснюється у формі внутрішнього діалогу, докору своїй совісті та гнівного діалогу, зверненого до себе за прояв безпринципності тощо.

За шкалою самозакоханості 3,33% досліджувані перебували на низькому рівні. Значна частина їх перебувала на середньому рівні – 50% з них, та на високому рівні – 46,6% досліджуваних. Це свідчить про те, що у них розвинена когнітивна сторона психічної діяльності власного «Я».

Що стосується шкали саморозуміння, то вона переважно знаходилася на низьких рівнях – 40% , та на середньому – 56,6% досліджуваних. На високому рівні – лише 3,33%. Це свідчить про те, що у досліджуваних досить слабо розвинене саморозуміння, тобто розуміння своїх дій, вчинків, прагнень та принципів.

Визначаючи шкалу недиференційованого ставлення до себе за цими

трьома рівнями, ми бачимо, що досліджувані знаходяться на середньому та високому рівнях (на першому – 53,3% осіб, а на останньому – 46,6%). Пояснити це можна як те, що у них недиференційоване до себе ставлення.

Якщо визначити, які шкали знаходяться на перших місцях у досліджуваних (тобто найбільш притаманні), то побачимо, що для 33,3% осіб це шкала самооцінки. Для 46,6% на першому місці знаходиться шкала аутосимпатії, яка є найвищим показником для досліджуваних студентів.

Для 40% досліджуваних це місце займає шкала комунікації (позитивне чи негативне ставлення інших до себе). Шкалу егоїзму обрали 30%.

Для 36,6% досліджуваних перше місце посідає шкала впевненості в собі, для 26,6% – самоприйняття. 40% з них також включають до цієї групи шкал шкалу самозвинувачення.

Аналіз, який був проведений під час дослідження з використанням вищезазначених методик, показав нам, що ціннісні орієнтації нашої молоді виявилися пов'язаними зі схильністю до самостійності, особливо соціальних цінностей, схильність до самостійності чітко вказує на зворотний зв'язок із самоставленням особистості (шкали симпатії та ставлення до інших).

ВИСНОВКИ

Існують погляди різних напрямків щодо того, якою є сучасна молодь сьогодні, адже, психологічний аналіз фахівців зазначає, що багато молодих людей не мають чіткого уявлення та аргументів щодо молоді, яка зараз перебуває в суспільстві.

У контексті воєнних подій та складних періодів державотворення, які нині переживає Україна, особливо важливо формувати у молодого покоління громадянську активність, соціально значущі орієнтації та психологічні якості**,** що дозволять їм проявляти ці властивості у різних сферах професійного та суспільного життя. Особлива увага приділяється тим аспектам, які безпосередньо пов'язані із захистом державних інтересів, включно з пріоритетами: сім'я – український народ – Україна.

Саме тому молодь у сучасному суспільстві, насиченому різноманітними цінностями, змушена самостійно визначати, що для неї є справді важливим. Майбутнє України значною мірою залежить від того, які цінності переважатимуть у їхній системі пріоритетів.

У широкому сенсі ціннісні орієнтації можна розглядати як свідомий вибір людиною матеріальних і духовних цінностей, які визначають її життєву мету та стиль життя. У них накопичується життєвий досвід, і вони виступають своєрідним показником ієрархії переваг, які людина надає тим чи іншим цінностям протягом свого життя.

Внутрішній світ сучасної молоді є ключовим чинником розвитку будь-якого суспільства. Молоде покоління виступає своєрідним «двигуном» прогресу та є важливою складовою формування держави. Тому життєві цінності молоді відіграють одну з провідних ролей у розвитку суспільства та держави загалом.

Ціннісні орієнтації молодих людей можна визначити як сукупність ієрархічно взаємопов'язаних цінностей, які визначають напрямок життя людини.

За думкою Біндяка А. Д., життєві цінності виступають як орієнтація особистості. Натомість Титаренко А. І. підкреслює, що ціннісні орієнтації – це складові моральної свідомості, які знаходять своє відображення у конкретних діях.

Вчені, досліджуючи природу цінностей та ціннісних орієнтацій, погоджуються, що вони не з’являються спонтанно, а формуються протягом усього життя людини під впливом різноманітних факторів.

Ціннісні орієнтації сучасної молоді динамічні та багатогранні, охоплюючи як особистісні цінності (сімейне щастя, здоров'я), так і прагнення до професійної самореалізації та громадянської активності. Цей набір цінностей формує світогляд та поведінку молоді, впливаючи на її життєвий шлях та розвиток.

Механізм соціалізації молоді охоплює зовнішні та внутрішні фактори – соціальні інститути та громадські організації, де індивід реалізує соціальні ролі та здобуває бажані статуси. До внутрішніх факторів відносяться соціальна активність самої особистості, здатність самостійно обирати та здобувати знання, а також трансформувати навколишнє середовище.

Ціннісні орієнтації молоді різні: соціальна активність, самостійність та відстоювання власної думки, широта поглядів, товариськість та прийняття боротьби.

Для розвитку ціннісних орієнтацій ефективно застосовувати арт-терапію, тренінги та психоосвітні заходи, а також надавати соціальну підтримку, спрямовану на створення середовища, яке стимулює взаємодію та взаємопідтримку молоді. Доцільно організовувати різноманітні активності: формувати молодіжні групи, створювати освітні онлайн-платформи, залучати до волонтерської діяльності. Такий підхід сприяє не лише формуванню ціннісних орієнтацій, а й розвитку обміну досвідом, спілкування та усвідомленню сенсу життя.

У процесі дослідження було здійснено аналіз теоретичних джерел вітчизняної та зарубіжної літератури з питань соціально-психологічних характеристик молоді.

Ціннісні орієнтації є складним соціально-психологічним явищем, що відображає спрямованість і зміст діяльності особистості. Вони становлять невід'ємну частину системи індивідуальних взаємин, визначають загальний підхід людини до світу та до себе, надають сенс і спрямованість особистісним позиціям, поведінці та діям.

Система ціннісних орієнтацій має багаторівневу структуру, вершину якої складають цінності, пов'язані з ідеалами та життєвими цілями індивіда.

Формування особистісних цінностей відбувається через динаміку процесів усвідомлення, що включає різні види вербалізації та зміщення когнітивних і особистісних зусиль у власну смислову сферу. Цей процес охоплює щонайменше два компоненти: безпосереднє формування особистісних цінностей і розвиток системи ціннісних орієнтацій.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Абсалямова Л. М., Ворожбіт-Горбатюк В. В. Теорія ортобіозу про психологічні особливості смисложиттєвих орієнтацій студентської молоді. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2022. No2. С. 56-59. https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.2.11
2. Атаманчук Н. М. Психологічні прояви тривожності у студентів під час військової агресії. Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. матеріалів 35 Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 31 травня 2022 р. Переяслав, 2022. Вип. 35. С.113-117.
3. Безлюдна Н. Формування національно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів в умовах воєнного стану. Проблеми підготовки сучасного вчителя, 2023, 1 (27): 41-46.
4. Берегова Н. П., Джигун Л. М. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій особистості юнацького віку. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2022. № 3. С. 54-58.
5. Бєлякова С. М., Бочаріна Н. А., Стеценко А. І. (2022). Емпіричне дослідження особливостей ціннісних орієнтацій дорослих. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. (1). С. 77-82.
6. Бибик Д. Д. Ціннісні орієнтації учнівської молоді України в умовах воєнного стану. Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education, 2022, 26.1: 43-54.
7. Бибик Д. Д. Становлення феномену соціального лідерства у науковому просторі соціальної роботи. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота. 2021. №1(7). С. 14-18.
8. Бибик Д. Д. Ціннісні орієнтири для молоді у побудові успішного майбутнього. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіту. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2021 р. Івано-Франківськ: НАІР, 2022. С. 13-16.

9. Бойченко М. Цінності як категорія філософії освіти (соціальнофілософський та філософсько-антропологічний ракурси) / Михайло Іванович Бойченко // Філософія освіти наук. Часопис. 2009. №1–2 (8). С. 99-107.
10. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості. Цінності освіти і виховання. К., 1997. С. 21-25.
11. Бохонкова Ю., Пліско В. Якість життя і психічне здоров'я особистості. Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві. збірник тез II Всеукр. наук.-практ. конф. упор. Н. М. Бамбурак. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 59-63.
12. Васильченко О. М., Льошенко О. А., Чмір О. В. Особливості смисложиттєвих орієнтацій студентів закладів вищої освіти. Правничий вісник Університету
13. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. – К.: НІСД, 2015. – 36 с.
14. Воронцова Е., Ївженко Ю., Паржницький В. Дослідження ефективності програми формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Нові технології навчання: збірник наукових праць. ДНУ «Інститут модернизації змісту освіти» Київ, 2021. Вип. 95. С. 8-19.
15. Ганчева В. Особливості формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти в умовах викликів сьогодення. 2022.25.12. URL: http://journal.org.ua/index.php/appos/article/view/350/399
16. Гріньова О. М. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій особистості в пізньому юнацькому віці. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2018. № 6. С. 9-13.
17. Громадське здоров'я: дискусійні питання, шляхи їх практичного вирішення / М. В. Дутчак, Л. Я.-Г. Шахліна, С. М. Футорний, Я. В. Першегуба. Спортивна медицина і фізична реабілітація. 2020. №1. С. 3-9.
18. Дмитрук Н. Між матеріалізмом і постматеріалізмом: ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Вісник АПСВТ. 2017. № 3. С. 57-67.
19. Дмитрук Н., Падалка Г., Кіреєв С. та ін. Цінності української молоді.

Результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді. Київ, 2016. URL: http://dsmsu.gov.ua/media/2016/11/03/23/Zvit__doslidjennya_2016.pdf (дата звернення 20.06.2017).

20. Дмитрук, Н. (2017). Між матеріалізмом і постматеріалізмом: ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Вісник, 57. С. 57-67
21. Емпіричне дослідження особливостей ціннісних орієнтацій дорослих. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. (1). К. 2020. С. 77-82.
22. Жданюк Л. Соціально-психологічні особливості студентського віку. Вісник післядипломної освіти. 2017. № 4/5. С. 28-40
23. Жирун О. А. Ціннісні орієнтації як елементи моральної свідомості особистості. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/11000/1/20.pdf (дата звернення: 23.03.2023)
24. Життєві стратегії особистості в умовах соціальних змін: соціологічний аналіз / О. Мурадян // Соціологічні студії. 2013. № 1. С. 49-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2013_1_12
25. Закалик Г. Особливості формування ціннісних орієнтацій підлітків в умовах війни. Вижити дитині у світі, де дорослі «з'їхали з глузду?», 2022, 325 с.
26. Запека Я. Г. Особливості ціннісних профілів студентів з різними мотиваційними установками. Габітус. 2020. Вип. 12. Т. 2. С. 127-132.
27. Іванова А. О. Формування ціннісних орієнтацій молоді в сучасному українському суспільстві. 2022. PhD Thesis. Національний авіаційний університет.
28. Іванцев Н. І. Психологічні особливості усвідомлення студентами смисложиттєвих орієнтацій. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». 2019. No5. С. 170-182 https://doi.org/10.32626/2227-6246.2009-5.%p
29. Ільїна Н.М. Загальна психологія: теорія та практикум : навчальний посібник / Н.М. Ільїна, С.О. Мисник. – Суми : Університетська книга, 2020. – 352 с.
30. Інформаційні матеріали Інституту економіки та прогнозування НАН України

«Молодіжний сегмент ринку праці та економічні орієнтації сучасної української молоді». – К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України. – 2016. – 16 с.

31. Карпенко З., Митник Т. Особливості психічного здоров'я особистості: критерії та показники. Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві. збірник тез II Всеукр. наук.-практ. конф. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 269-271.
32. Качинська, І. П. (2017). Динаміка ціннісних орієнтацій української молоді. Мультиверсум. Філософський альманах, (1-2), с.24-34.
33. Кислинська Д. М., Мілорадова Н. Е. Цінності та ціннісні орієнтації в психологічних теоріях. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. 2016. № 53. С. 64-
34. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. Науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України. 2018. № 4. С. 28–33.
35. Котлова Л. Ціннісні орієнтації особистості в умовах суспільних трансформацій. URL: http://eprints.zu.edu.ua/29975/1/osvita_regioniv_1_38_2015-сторінки-1-4%2C36-42.pdf (дата звернення: 25.03.2023)
36. Красілова Ю.М. Ціннісні орієнтації, цілепокладання та функція прогнозу підлітків-правопорушників. Київський Національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. С. 72-75.
37. Кузницька І. Ціннісні орієнтації дітей молодшого шкільного віку: особливості формування у процесі педагогічної взаємодії. Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи : матеріали Першої міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, м. Київ, 18 квіт. 2019 р. Київ : Фенікс, 2019. С. 176-178.
38. Куниця Т. Ю. Соціальні орієнтації сучасної студентської молоді: теорія питання. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за

2021 р. Івано-Франківськ: НАІР, 2022. С. 92-96.

39. Мазур Т., Дружиніна О. Процес формування ціннісних орієнтацій підлітків. Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 4-5 листопада 2022 р.) в 2 т. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. С. 158-160.
40. Мельничук М. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій юнаків з різним рівнем саморегуляції. Молодий вчений. 2020. Вип. 12 (88). С. 283-287.
41. Мельничук С. Ціннісні орієнтації сучасної молоді в умовах військового часу: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» 4 курсу денної форми навчання за спеціальністю 053 «Психологія» / Софія Мельничук. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, 2023. – 54 с.
42. Митник Т. Особливості психічного здоров'я особистості: критерії та показники. Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві. збірник тез II Всеукр. наук.-практ. конф. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 269-271.
43. Михайлишин У. Б. Соціально-психологічні особливості системи ціннісних орієнтацій студентської молоді: до постановки проблеми. Актуальні проблеми психології. Київ. 2016. Т. 1. Вип. 45. С. 133-136.
44. Михайлишина У. Б. Соціально-психологічні засади функціонування цінностей у студентських группах в умовах освітнього середовища : дис. на здобуття наук. ст. д-ра псих. наук : 19.00.05. Сєвєродонецьк, 2018. 525 с.
45. Москаленко О. В. Сучасні концепції ціннісно-смислової сфери особистості. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/47229375.pdf (дата звернення: 01.04.2023)
46. Національно-патріотичне виховання – державний пріоритет національної безпеки: Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2014 року). Київ: Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики. 2015. 200 с.

47. Ніколенко Л. М. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2018. № 1(15). С.162-168. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
48. Отрощенко Н. Л. Діагностика сформованості ціннісних орієнтацій учнівської молоді Сходу України в умовах пропагандистської війни. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки, 2017, 1 (1): 47-57.
49. Педоренко В. М. Особливостей ціннісних орієнтацій студентів закладу вищої освіти в умовах війни. Наукові проекти соціально-гуманітарного факультету ЗУНУ, 2022, С. 97-99.
50. Піроженко Т. О., Ладивір С. О. Методологічні основи вивчення ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку. URL: https://lib.iitta.gov.ua/1673/2/МЕТОДОЛ._ОСНОВИ_ВИВЧ._Ц._О._ДИТИНИ_Д._В..pdf (дата звернення: 29.03.2023)
51. Піроженко Т. О., Ладивір С. О. Сучасні діти – відображення цінностей дорослого світу : метод. посіб. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 120 с.
52. Піроженко Т. Сприяйте становленню ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку. URL: https://ezavdnz.mcfr.ua/867888 (дата звернення: 15.04.2023)
53. Пономаренко Д. О. Проблеми формування ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді [Текст] : магістер. робота / Д. О. Пономаренко; науковий керівник С. С. Дєнєжніков. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. 76 с.
54. Психологія стресостійкості студентської молоді / за заг. ред. В. Шмаргуна. Київ : Видавничий центр НУБіП України, 2018. С. 198.
55. Пуертас, С. Д. К. (2014). Соціокультурний підхід до вивчення цінностей. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент, (15), 108-119.
56. Релігійна самоідентичність і молитва в Україні: аналіт. звіт. – К.: Київський

міжнародний інститут соціології. – 2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=638&page

57. Рибик Л. Життя в надії. Особливості психологічного супроводу родин зниклих безвісти. К. Купріянова, 2024. – 168 с.
58. Розвиток та формування ціннісних орієнтацій особистості. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/27635/ (дата звернення: 23.03.2023) Тарабасова Л. Г., Олефір Н. В. Виховання в дошкільників сімейних цінностей. Педагогіка формування творчої особистості у вищій ізагальноосвітній школах. 2021. № 75. С. 13-16.
59. Романенко Т. А. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Дипломна робота. Київ. 2022.
60. Савельчук І. Соціальні очікування молоді: від теоретичного осмислення до практичного застосування у воєнний та післявоєнний період. Social Work and Education. 2022. Vol. 9. No. 1. С. 113-121.
61. Савельчук І. Б., Бибик Д. Д. Соціальне лідерство як підґрунтя для розвитку партнерської взаємодії в освітньому середовищі університету. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Вип. 25. 2018. С. 119-125.
62. Савенко О. О. Ціннісні орієнтації у сучасній науковій думці. 2022.25.12. URL: http://journal.org.ua/index.php/appos/article/view/352/401
63. Савченко С. В. Зміни соціальних норм та ціннісних орієнтацій молоді Донбасу в умовах гібридної війни. Education and pedagogical sciences. Освіта та педагогічна наука, 2018, 1 (168): 5-16-5-16.
64. Семигіна Т. В. Військовий конфлікт в України: виклики та можливості для соціальної роботи // Україна в сучасному світі: виклики і можливості. Зб тез міжнар. наук. конф. викладачів, аспірантів і студентів (13-14 квітня 2016 р.). Т.1. Київ: АПСВТ, 2016. С. 10-12.
65. Сидоренко С.В. Волонтерство як суб’єкт глобально-мережевого громадянського суспільства в контексті сучасних соціополітичних

трансформацій/ Гуманітарний вісник ЗДІА. – Запоріжжя: ЗДІА, 2015. – № 60. – С. 167-174. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/gvzdia_61_167_174.pdf

66. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія : навч посібник. Київ : Каравела, 2014. 399 с.
67. Становище молоді в Україні 2021: нове соціологічне дослідження. URL: https://pon.org.ua/novyny/9234-stano-vyshche-molodi-v-ukraini-2021-nove-sociologichne-doslidzhennia.html
68. Стратегія національно-патріотичного виховання на 2016-2020 рр., затверджена Указом Президента України від 13 жовтня 2015 р. № 580/2015. URL: http://www.president.gov.ua/documents/5802015-19494 (датазвернення 18.06.2017).
69. Тавровецька Н. І. Структурні складові характеристики життєвого шляху особистості. Збірник наукових праць інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. К.: Талком, 2016. Т. 9. Вип. 9. С. 496-505.
70. Токарєва Л. Д. Формування удітей дошкільників ціннісних орієнтирів. URL: https://lib.iitta.gov.ua/6325/1/1113бірник_стаття_ц._о._дітей. pdf (дата звернення: 15.04.2023).
71. Хоменко К. В. Теоретичний аналіз розвитку наукових уявлень проблеми цінностей особистості. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. 2015. № 3. С. 109-119.
72. Христенко О. М. Цінності української молоді в часи війни: до питання громадянського виховання майбутніх лікарів. Медична освіта. 2022. No 2 https://doi.org/
73. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2015 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Жданов І. О., гол. ред. колег., Ярема О. Й., Бєляєва І. І. та ін.]. – К., 2016. – 200 с.
74. Цінності української молоді в часі війни: до питання громадянського

виховання майбутніх лікарів Христенко О.М. Мед. освіта. – Харків. : 2022. С. 1-5.

75. Чеплаков С. О., Костюк Л. К. Військово-патріотичне виховання української молоді в сучасних умовах. Київ, 2016, 96 с.
76. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. Соціальна психологія. 2019. № 4. С. 65-73.
77. Junges Europa 2017: So denken Menschen zwischen 16 und 26 Jahren/ Jugend studie der Tuistiftung. URL: https://www.tui-stiftung.de/wp-content/uploads/2017/05/Wichtige-Ergebnisse-der-Studie.pdf (дата звернення 18.06.2017).

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича

Стимульний матеріал до методики М. Рокича

Список А (термінальні цінності)

l. Активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя).

2. Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).

3. Здоров'я (фізичне й психічне).

4. Цікава робота.

5. Краса природи й мистецтва (переживання прекрасного в природі й у мистецтві).

6. Любов (духовна й фізична близькість із коханою людиною).

7. Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних ускладнень).

8. Наявність гарних і вірних друзів.

9. Суспільне визнання (повага навколишніх, колективу, товаришів по роботі).

10. Пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток).

11. Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей).

12. Розвиток (робота над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалювання).

13. Розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків).

14. Воля (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках).

15. Щасливе сімейне життя.

16. Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалювання інших людей, усього народу, людства в цілому).

17. Творчість (можливість творчої діяльності).

18. Упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності)

1. Акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах.

2. Вихованість (гарні манери).

3. Високі запити (високі вимоги до життя й високі домагання).

4. Життєрадісність (почуття гумору).

5. Ретельність (дисциплінованість).

6. Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).

7. Непримиренність до недоліків у собі й інших.

8. Освіченість (широта знань, висока загальна культура).

9. Відповідальність (почуття обов'язку, уміння дотримуватися слова).

10. Раціоналізм (уміння здорово та логічно мислити, приймати обмірковані, раціональні рішення).

11. Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).

12. Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів.

13. Тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами).

14. Терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки й омани).

15.Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички).

16. Чесність (правдивість, щирість).

17. Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі).

18. Чуйність (дбайливість).

Психолог повинен спробувати вловити індивідуальну закономірність. Якщо не вдається виявити жодної закономірності, можна припустити або несформованість у випробуваного системи цінностей, або нещирість відповідей.

КЛЮЧ

	Система цінностей	Список А Термінальні цінності						Список Б Інструментальні цінності					
1	Особистісні	2а	За	6а	12а	15а	18а	16	26	46	96	116	166
	Суспільні	1а	5а	8а	13а	14а	16а	66	76	126	146	156	186
	Професійні	4а	7а	9а	10а	Па	17а	36	56	86	106	136	176
	(відображують самореалізацію суб'єкта)												
2	Самоствердження	2а	За	9а	12а	16а	18а	36	66	86	116	126	166
	Спілкування	1а	5а	6а	8а	13а	15а	16	46	76	146	156	186
	Справи	4а	7а	10а	Па	14а	17а	26	56	96	106	136	176
	(дані корелюють із вектором спрямованості)												
3	Індивідуалістичні	1а	За	9а	12а	14а	17а	36	66	96	126	136	166
	Конформістські	4а	ба	7а	8а	13а	18а	26	46	56	86	116	176
	Альтруїстичні	2а	5а	10а	11а	15а	16а	16	76	106	146	156	186
	(спрямованість в системі міжособистісних відносин)												

Додаток Б

Індивідуальні цінності	Сімейні цінності	Соціальні цінності	Духовні цінності
Різноманітні задоволення	Сімейний добробут	Соціальна справедливість	Вірність
Признання та популярність	Вигідний шлюб	Порядок у країні	Доброзичливість
Влада та впливовість	Слухняні діти у сім’ї	Порозуміння між громадянами	Допомога тим хто її потребує
Особиста небезпека	Спокійна старість	Добробут країни	Гармонія з природою

Додаток В

№п/п	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
1	6	10	6	6	4	5	5	4	5	2	16
2	11	13	12	6	7	6	4	3	6	3	23
3	7	7	4	6	6	5	2	2	5	4	17
4	12	12	9	7	7	4	6	4	5	4	18
5	7	5	11	8	7	3	2	8	6	2	17
6	13	14	12	6	8	7	5	2	6	4	23
7	13	10	8	6	5	5	4	3	2	3	23
8	9	14	10	6	5	4	6	6	4	4	22
9	5	9	11	6	5	6	3	6	5	2	23
10	12	12	9	7	7	4	6	4	5	4	18
11	7	5	9	6	7	3	2	8	6	2	17
12	6	12	9	6	5	7	4	2	3	3	17
13	6	10	6	6	4	5	5	4	5	2	16
14	3	5	7	5	0	5	3	7	6	1	22
15	7	5	11	5	5	3	2	5	6	2	20
16	11	13	12	6	7	6	4	3	6	3	24
17	4	8	5	7	4	4	1	4	6	2	14
18	13	14	12	6	8	7	5	2	6	4	23
19	7	7	4	6	5	5	2	2	5	4	16
20	5	12	6	7	6	3	6	5	2	0	22
21	13	13	12	6	8	7	5	2	6	4	23
22	7	5	11	8	7	3	2	8	6	2	17
23	7	7	4	6	6	5	2	2	5	4	17
24	2	12	12	7	5	3	5	3	6	1	16
25	2	10	8	8	3	4	6	4	5	0	20

26	12	12	9	7	7	4	6	4	5	4	18
27	5	5	10	5	5	3	4	4	7	2	18
28	6	12	9	6	5	7	4	2	0	0	17
29	5	9	5	4	4	1	5	7	6	1	13
30	2	12	12	7	5	3	5	4	3	6	23

I – шкала самоповаги;
II – шкала автосимпатії;
III – шкала спілкування позитивного чи негативного ставлення інших до опитуваного;
IV – шкала сомоінтересу;
V – шкала самовпевненості;
VI – шкала самоприйняття;
VII – шкала самокерування й саморегуляції;
VIII – шкала самозвинувачення;
IX – шкала самозацікавлення;
X – шкала саморозуміння;
XI – шкала недиференційованого ставлення до самого себе.

Додаток Г

Досліджувані	***Групи цінностей, бали***			
	I	**II**	**III**	**IV**
1	28	36	44	28
2	38	32	32	34
3	32	21	45	38
4	33	31	45	27
5	23	40	43	30
6	28	36	44	28
7	39	32	33	32
8	29	33	38	36
9	38	32	32	34
10	32	32	44	28
11	32	21	45	38
12	28	36	44	28
13	37	19	52	27
14	28	36	44	28
15	35	34	28	35
16	33	31	45	27
17	28	24	47	37
18	32	26	39	39
19	35	34	28	35
20	23	40	43	30
21	32	21	45	38
22	32	32	44	28
23	32	32	44	28
24	33	31	45	26
25	28	36	44	28
26	29	33	38	38
27	23	40	43	30
28	39	32	33	32
29	29	33	38	36
30	37	19	52	27